

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Бахмутський навчально-науковий професійно-педагогічний інститут
Кафедра економіки підприємств та менеджменту

До захисту допущено

Завідувач кафедри

Ганна МИХАЛЬЧЕНКО

(підпис)

(ім'я, прізвище)

«09» грудня 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

рівень вищої освіти _____ другий (магістерський) _____

спеціальність _____ 015.00 Професійна освіта (Економіка) _____

освітньо-професійна програма Професійна освіта. Економіка _____

тема Підвищення кваліфікації економіста планово-економічного відділу для вирішення проблеми оптимізації резервів забезпечення ефективності праці на машинобудівних підприємствах _____

Виконав(ла)

здобувач(ка) групи БД-Ек23мг
(шифр групи)

Володимир АСАТУРЯН
(ім'я, прізвище)

Керівник роботи

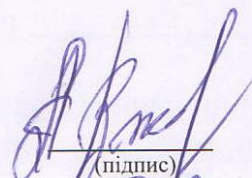
к.е.н., доц. Олена АТАЄВА
(науковий ступінь, вчене звання, ім'я, прізвище)

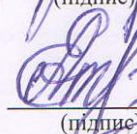
Рецензент роботи

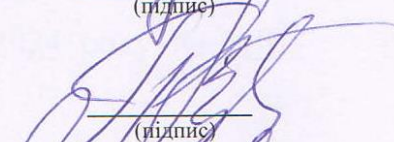
к.е.н., доц. Марина ПЕТЧЕНКО
(науковий ступінь, вчене звання, ім'я, прізвище)

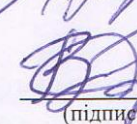
Консультант

к.е.н., доц. Вікторія МАЛЬОВАНА
(науковий ступінь, вчене звання, ім'я, прізвище)

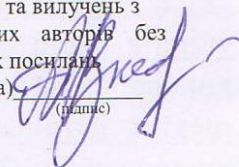

(підпис)

(підпис)

(підпис)

(підпис)

Засвідчую, що у цій роботі немає цитат та вилучень з праць інших авторів без відповідних посилань
здобувач (ка) _____
(підпис)

(підпис)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет/ННІ Бахмутський навчально-науковий професійно-педагогічний інститутКафедра Економіки підприємств та менеджментуРівень вищої освіти другий (магістерський)Спеціальність 015.00 Професійна освіта (Економіка)Освітньо-професійна програма Професійна освіта. Економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ганна МИХАЛЬЧЕНКО

(підпис)

(ім'я, прізвище)

«09» грудня 2024 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)**Асатурян Володимир Володимирович

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача)

1. Тема роботи Підвищення кваліфікації економіста планово-економічного відділу для вирішення проблеми оптимізації резервів забезпечення ефективності праці на машинобудівних підприємствах

керівник роботи Атаєва Олена Алімівна, к. е. н., доц.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від «08» жовтня 2024 року № 5101-5/32362. Строк подання здобувачем роботи «02» грудня 2024 р.

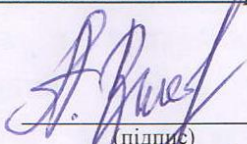
3. Перелік питань, які потрібно розробити: Розвиток компетенцій та професійне зростання фахівців машинобудівної галузі. Оптимізація витрат як інструмент підвищення ефективності промислового підприємства. Управління витратами як інструмент підвищення прибутковості підприємства. Методика підвищення кваліфікації економіста планово-економічного відділу машинобудівних підприємств з метою оптимізації резервів забезпечення ефективності праці. Дидактичний проект консультативного заняття з теми «Виробничий процес і принципи його організації» дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств»

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Огляд літературних джерел, нових розробок, опублікованих статистичних даних та іншої інформації, пов'язаної з темою роботи
2	Дослідження теоретичних підходів до актуальності підвищення кваліфікації економіста планово-економічного відділу на машинобудівних підприємствах
3	Розробка методики професійної підготовки фахівців зі спеціальності 015 Професійна освіта (Економіка)
4	Розробка вимог до професійного підвищення кваліфікації фахівця планово-економічного відділу машинобудівного підприємства при вирішенні проблем оптимізації резервів забезпечення ефективності праці
5	Оформлення першого варіанту тексту, подання його на ознайомлення науковому керівнику
6	Усунення недоліків, написання остаточного варіанту тексту, оформлення дипломної роботи
7	Подання роботи на кафедру, перевірка на плагіат та зовнішнє рецензування роботи
8	Захист дипломної роботи у ЕК

5. Дата видачі завдання «08» жовтня 2024 р.

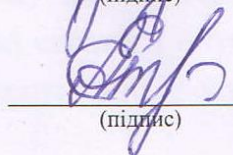
Здобувач(ка)

(підпис)

Володимир АСАТУРЯН

(ім'я, прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

Олена АТАЄВА

(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота на тему: «Підвищення кваліфікації економіста планово-економічного відділу для вирішення проблеми оптимізації резервів забезпечення ефективності праці на машинобудівних підприємствах».

Містить: 100 сторінок, 21 таблицю, 10 рисунків, 80 використаних джерел інформації та додаток.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка методики перепідготовки фахівця машинобудівного підприємства для підвищення його кваліфікації та оптимізації резервів забезпечення ефективності праці.

Об'єкт дослідження: процес професійної перепідготовки фахівця машинобудівного підприємства

Предмет дослідження: методика перепідготовки фахівця машинобудівного підприємства в умовах забезпечення фінансово-економічної стабільності.

Наукова новизна одержаних результатів: уточнено роль самоосвіти, самовиховання та саморегуляції особистості як ключових елементів професійної перепідготовки; сформовано концептуальні положення щодо суб'єктності, яка постійно розвивається через діяльність, взаємодію та адаптацію до змінних умов; розроблено методику перепідготовки фахівців машинобудівного підприємства з урахуванням фінансово-економічної стабільності; запропоновано нові методи управління витратами, які базуються на аналізі взаємозв'язку між обсягами виробництва, цінами та витратами; інтегровано інноваційні стратегії оптимізації витрат; змодельовано резерви для зниження собівартості, що дозволяє більш точно оцінити потенціал економії.

Результати дослідження сприяють розвитку наукових уявлень про суб'єктність фахівців економічного профілю та їхню роль у процесі оптимізації витрат підприємства.

Розроблена методика може бути впроваджена у програми підвищення кваліфікації фахівців економічного профілю, а також використана у навчальних курсах закладів вищої освіти.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ВИТРАТИ, РЕЗЕРВИ ЗНИЖЕННЯ ВИТРАТ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, СИСТЕМА «ВИТРАТИ-ВИПУСК-ПРИБУТОК», ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ, КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, ПРОФЕСІЙНА ПЕРЕПІДГОТОВКА.

ABSTRACT

Diploma work on the topic: “Improving the skills of an economist of the planning and economic department to solve the problem of optimizing reserves for ensuring labor efficiency at machine-building enterprises”.

Contains: 100 pages, 21 tables, 10 figures, 80 sources of information and appendix.

The purpose of the study is to theoretically substantiate and experimentally test the methodology of retraining a specialist of a machine-building enterprise to improve his/her skills and optimize the reserves of labor efficiency.

Object of research: the process of professional retraining of a specialist of an engineering enterprise

Subject of research: methods of retraining a specialist of a machine-building enterprise in the conditions of ensuring financial and economic stability.

Scientific novelty of the results: the role of self-education, self-education and self-regulation of the individual as key elements of professional retraining is clarified; conceptual provisions on subjectivity, which is constantly evolving through activity, interaction and adaptation to changing conditions, are formed; a methodology for retraining specialists of an engineering enterprise is developed taking into account financial and economic stability; new methods of cost management based on the analysis of the relationship between production volumes, prices and costs are proposed.

The results of the study contribute to the development of scientific understanding of the subjectivity of economic specialists and their role in the process of optimizing enterprise costs.

The developed methodology can be implemented in the training programs of economic specialists and used in the training courses of higher education institutions.

KEY WORDS: COSTS, RESERVES FOR COST REDUCTION, EFFICIENCY, COST-OUTPUT-PROFIT SYSTEM, OPTIMIZATION OF ACTIVITIES, COSTING, COMPETITIVENESS, PROFESSIONAL RETRAINING.

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Розділ 1. Розвиток компетенцій та професійне зростання фахівців машинобудівної галузі.....	11
1.1. Теоретичні основи професійної перепідготовки фахівців економічного напрямку.....	11
Розділ 2. Оптимізація витрат як інструмент підвищення ефективності промислового підприємства	16
2.1. Техніко-економічна характеристика підприємства.....	16
2.2. Аналіз витрат на підприємстві ВАТ «ПЗТО».....	27
2.3. Оцінка ефективного формування витрат на підприємстві.....	34
Розділ 3. Управління витратами як інструмент підвищення прибутковості підприємства.....	54
3.1. Шляхи підвищення ефективності використання витрат на підприємстві ВАТ «ПЗТО».....	54
3.2. Оптимізація діяльності ВАТ «ПЗТО» за методом «Витрати-Випуск-Прибуток».....	67
Розділ 4. Методика підвищення кваліфікації економіста планово-економічного відділу машинобудівних підприємств з метою оптимізації резервів забезпечення ефективності праці.....	75
4.1 Дидактичний проект консультативного заняття з теми «Виробничий процес і принципи його організації» дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (Економіка).....	75
Висновки.....	90
Список використаних джерел	94
Додаток А.....	101

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний розвиток економіки України, зокрема у контексті глобалізації та інформатизації, потребує якісного оновлення підходів до професійної підготовки фахівців планово-економічних відділів машинобудівних підприємств. На початку XXI століття країна перебуває на етапі радикальних трансформацій у професійній освіті, зумовлених інтеграцією до європейського освітнього простору. Це ставить нові виклики перед системою підготовки та підвищення кваліфікації економістів, орієнтуючи її на формування особистостей, здатних до саморозвитку, творчості та ефективного управління ресурсами підприємств [10].

Особливого значення набуває проблема перепідготовки фахівців економічного профілю, яка має вирішувати завдання підвищення ефективності праці через оптимізацію резервів забезпечення продуктивності. У цьому контексті важливою стає особистісно-зорієнтована парадигма освіти, яка розглядає людину як активного суб'єкта власної професійної діяльності, здатного до ініціативності, саморегуляції та адаптації до швидко змінюваних умов ринку [30].

Формування професійної суб'єктності економістів є необхідною умовою забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Ця проблема набуває не лише психологічного, а й педагогічного характеру, оскільки саме педагогіка формує умови для розвитку професійної компетентності та самостійності фахівців. Удосконалення професійної підготовки економістів у закладах вищої освіти потребує впровадження інноваційних технологій навчання, спрямованих на розвиток їхніх компетентностей у сфері аналізу, планування та оптимізації витрат підприємств [44].

Нагальність вирішення проблеми зумовлена потребами сучасного ринку праці у кваліфікованих спеціалістах, здатних до інноваційного підходу в управлінні економічними процесами. Високі вимоги до професійної підготовки фахівців економічного профілю відображені у нормативно-

правових актах, зокрема у Законах України «Про освіту» [30], «Про вищу освіту» [31], а також у Стратегічному плані діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року [50].

Аналіз наукових праць І. Беха [7], А. Деркача [8], Л. Мігіної [34], О. Дубасенюк [10], М. Пługіна [57], В. Кулешової [41-45], С. Кузікової [46], В. Сластьоніна [60], В. Татенко [63] та державних нормативних документів свідчить про суперечності між потребою суспільства у формуванні активних, самодостатніх фахівців і недостатньою розробленістю методик їхньої професійної перепідготовки. Ці суперечності проявляються у невідповідності між цілями модернізації освіти і реальним станом теоретичної та методичної підготовки економістів у контексті формування суб'єктності.

Зважаючи на зростаючі вимоги до якості освіти та актуальні виклики, процес підвищення кваліфікації економістів потребує суттєвого вдосконалення. Важливо забезпечити системний підхід до підготовки фахівців спеціальності 015 «Професійна освіта (Економіка)», орієнтуючи її на розвиток аналітичного мислення, управлінських навичок та здатності до оптимізації витрат.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена потребою у формуванні нових підходів до підвищення кваліфікації економістів планово-економічних відділів, що сприятиме розв'язанню проблеми оптимізації резервів забезпечення ефективності праці на машинобудівних підприємствах.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка методики перепідготовки фахівця машинобудівного підприємства для підвищення його кваліфікації та оптимізації резервів забезпечення ефективності праці.

Завдання дослідження:

1. Визначити актуальність проблеми професійної перепідготовки спеціалістів зі спеціальності 015 «Професійна освіта (Економіка)» у сучасних умовах економіки.

2. Провести техніко-економічний аналіз діяльності підприємства ВАТ «ПЗТО», дослідити структуру витрат та їх вплив на фінансові результати.

3. Оцінити ефективність існуючих підходів до управління витратами та розробити нові методи їх оптимізації.

4. Вивчити вплив операційного важеля на фінансові результати підприємства та визначити поріг рентабельності для стратегічного планування.

5. Розробити методичні підходи до управління витратами на основі моделі «Витрати - Випуск - Прибуток» для прийняття зважених управлінських рішень.

6. Теоретично обґрунтувати та розробити методику перепідготовки фахівця машинобудівного підприємства.

Об'єкт дослідження: процес професійної перепідготовки фахівця машинобудівного підприємства

Предмет дослідження: методика перепідготовки фахівця машинобудівного підприємства в умовах забезпечення фінансово-економічної стабільності.

Методи дослідження:

загальнонаукові методи (аналіз, синтез, систематизація, зіставлення, узагальнення) для систематизації теоретичних ідей та узагальнення досвіду формування компетентностей фахівців економічного профілю;

методи економічного аналізу та математичного моделювання, які дозволяють оцінити ефективність витрат і розробити рекомендації щодо їх оптимізації;

експериментальні методи для перевірки ефективності розробленої методики перепідготовки фахівців;

Наукова новизна одержаних результатів:

1. Розвинуті наукові уявлення про суб'єктність інженерів-педагогів, яка формується в процесі перепідготовки, як результат їхньої професійно-педагогічної діяльності.

2. Уточнено роль самоосвіти, самовиховання та саморегуляції особистості як ключових елементів професійної перепідготовки.

3. Сформовано концептуальні положення щодо суб'єктності, яка постійно розвивається через діяльність, взаємодію та адаптацію до змінних умов.

4. Розроблено методику перепідготовки фахівців машинобудівного підприємства з урахуванням фінансово-економічної стабільності.

5. Запропоновано нові методи управління витратами, які базуються на аналізі взаємозв'язку між обсягами виробництва, цінами та витратами.

6. Інтегровано інноваційні стратегії оптимізації витрат (енергозбереження, локалізація виробництва, використання альтернативних ресурсів).

7. Змодельовано резерви для зниження собівартості, що дозволяє більш точно оцінити потенціал економії.

Теоретичне та практичне значення дослідження.

Результати дослідження сприяють розвитку наукових уявлень про суб'єктність фахівців економічного профілю та їхню роль у процесі оптимізації витрат підприємства.

Запропоновані підходи до перепідготовки фахівців забезпечують розвиток їхніх професійних компетентностей, необхідних для вирішення завдань оптимізації витрат і підвищення ефективності виробничих процесів.

Розроблена методика може бути впроваджена у програми підвищення кваліфікації фахівців економічного профілю, а також використана у навчальних курсах закладів вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження за темою «Шляхи оптимізації ресурсів для забезпечення ефективності праці машинобудівних підприємств» були представлені на VIII Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Студенти та молодь – для майбутнього країни» (м. Харків, 14–15 листопада 2024 р.) [5]. Матеріали доповіді отримали схвалення та знайшли відображення у збірнику наукових праць Харків: БНППІ ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2024. Т. 2. С. 9–11 [5].

Структура роботи. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, бібліографічного списку, що містить 81 джерело, та додатку А.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ ФАХІВЦІВ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ

1.1. Теоретичні основи професійної перепідготовки фахівців економічного напрямку

Теоретико-методологічну основу професійної перепідготовки фахівців машинобудівних підприємств становлять системний, суб'єктно-діяльнісний, аксіологічний і синергетичний підходи.

Системний підхід дозволяє розглядати процес професійної перепідготовки як цілісну систему, яка інтегрує різні аспекти підготовки фахівця: професійно-технічний, педагогічний, ціннісний і управлінський. Завдяки цьому підходу можливо врахувати взаємозв'язок усіх елементів системи, обґрунтувати її доцільність і забезпечити узгодженість між теоретичними та практичними компонентами перепідготовки.

Суб'єктно-діяльнісний підхід підкреслює взаємозалежність особистості та діяльності. Він дозволяє врахувати індивідуальний досвід, особистісний потенціал і суб'єктну активність інженера-педагога. Суб'єктність відіграє важливу роль у професійному самовизначенні, розвитку творчих здібностей та самореалізації особистості в професійній діяльності. Застосування суб'єктно-діяльнісного підходу дозволяє організувати процес перепідготовки на основі принципів суб'єкт-суб'єктної взаємодії та діалогічності, що забезпечує ефективну взаємодію між викладачем і фахівцями.

На основі суб'єктно-діяльнісного підходу формування суб'єктності у фахівців машинобудівних підприємств зумовлює розвиток таких якостей, як самопізнання, самоактуалізація, самовдосконалення, самовиховання. Ці якості є ключовими для досягнення самореалізації в професійній кар'єрі.

Ефективність цього процесу значною мірою залежить від організації навчання, яке передбачає не лише засвоєння теоретичних знань, але й їхню інтеграцію в практичну діяльність.

Аксіологічний підхід додає значущості професійній перепідготовці, розглядаючи її як процес формування ціннісних орієнтацій, що визначають мотивацію, інтереси та цілі інженера-педагога. Відповідно до цього підходу, професійно-педагогічна діяльність є інструментом формування суб'єктності, що включає пошук особистісно значущих цінностей, окреслення цілей і перспектив професійного розвитку.

Ідеї аксіології дозволяють створювати педагогічні умови для взаємообміну ціннісними смислами, де професійно значущі цінності трансформуються в особистісні. Це сприяє формуванню гармонійної системи професійних і життєвих цінностей, які мотивують фахівця до саморозвитку й професійного вдосконалення.

Синергетичний підхід дає можливість розглядати процес підготовки фахівців як відкриту та динамічну систему, здатну до саморозвитку. Завдяки цьому підходу перепідготовка фахівців набуває багатовекторного характеру, орієнтуючись на індивідуальні особливості кожного учасника процесу. Синергетична методологія дозволяє інтегрувати різні підсистеми навчального процесу, забезпечуючи їх взаємодію та гармонійний розвиток [36, с. 15-16].

Сучасне машинобудівне виробництво, яке працює в умовах глобальної конкуренції та динамічних змін ринку, потребує висококваліфікованих фахівців, здатних адаптуватися до нових умов і впроваджувати інновації. Перепідготовка фахівців машинобудівних підприємств стає актуальною через [10]:

1. Постійне оновлення технічного обладнання та впровадження сучасних технологій.
2. Зростання вимог до якості продукції та оптимізації виробничих процесів.

3. Потребу в підвищенні ефективності управління ресурсами та мінімізації витрат.

Перепідготовка спрямована на оновлення знань, розвиток аналітичних та управлінських компетенцій, адаптацію до нових професійних викликів. У результаті фахівці здатні приймати ефективні управлінські рішення, спрямовані на підвищення продуктивності, якості та конкурентоспроможності підприємств.

Поєднання системного, суб'єктно-діяльнісного, аксіологічного та синергетичного підходів створює цілісну концептуальну основу для професійної перепідготовки фахівців машинобудівного підприємства. Така модель враховує індивідуальні потреби, мотиви й цінності фахівців, забезпечуючи їхню активну участь у професійному розвитку та створенні ефективних рішень для виробничої сфери. Це дозволяє інтегрувати теоретичні знання, практичні навички та ціннісні орієнтири, сприяючи формуванню фахівця, здатного до самореалізації та успішної професійної діяльності.

Відповідно до полісуб'єктного підходу, основою формування суб'єктності є суб'єкт-суб'єктна взаємодія, яка передбачає активну участь фахівців у навчальному процесі як суб'єктів власного навчання. Це забезпечує реалізацію принципів діалогічності та партнерської взаємодії між викладачем і фахівцем, підкреслюючи самостійність і відповідальність кожного учасника освітнього процесу. У такій моделі викладач виконує спрямовальну, супроводжувальну, фасилітативну та корегувальну функції, тоді як інженери-педагоги економічного профілю отримують можливість самостійно планувати свій навчальний процес, сприяючи розвитку творчого мислення, критичного аналізу й саморефлексії.

Акмеологічний підхід акцентує увагу на взаємозв'язку між формуванням суб'єктності та процесом набуття професіоналізму. Акмеологічна концепція розглядає суб'єктність як основу досягнення найвищого ступеня професійної самореалізації, що передбачає гармонійне

поєднання знань, навичок і ціннісних орієнтацій. У цьому контексті ключовим є розвиток "Я-концепції", яка формується через усвідомлення суперечностей між реальним і ідеальним образом професійного "Я". Такий підхід дозволяє інженеру-педагогу економічного профілю не лише адаптуватися до вимог сучасного ринку праці, але й ставати активним суб'єктом своєї професійної діяльності, здатним до творчого самовираження та постійного вдосконалення [42].

Категорійно-понятійний апарат, пов'язаний із суб'єктністю, охоплює ключові поняття, такі як самовизначення, самопізнання, самосвідомість, самооцінка, саморегуляція, саморозвиток і самореалізація. Сучасна філософська думка трактує суб'єктність як соціальну форму активності, що підкреслює її діяльнісно-перетворювальний характер. У постнекласичному дискурсі суб'єктність розглядається у вимірі множинності, відкритості та подієвості існування, що дозволяє вивчати її як інтегральну якість особистості, яка взаємодіє зі світом, змінює його і одночасно трансформує себе [44].

Аналіз суб'єктності в контексті професійної перепідготовки інженерів-педагогів економічного профілю дозволив виділити особистісні якості, що сприяють розвитку самостійності, самосвідомості та здатності до творчого перетворення професійної діяльності. Здатність до самовизначення в цьому процесі є ключовою і передбачає [43]:

1. Формування системи цінностей і мотивів, що впливають на професійний розвиток.
2. Усвідомлення цілей і засобів їх досягнення.
3. Розвиток критичного мислення, що дозволяє аналізувати професійний досвід і адаптувати його до сучасних умов.

У сучасному транзитивному суспільстві, яке характеризується високою динамікою змін, здатність інженера-педагога до цілеспрямованої перетворювальної діяльності набуває особливого значення. Суб'єктність у цьому контексті визначається як здатність особистості створювати власний

соціальний простір, що включає формування професійних цінностей, планування кар'єрного розвитку та адаптацію до нових викликів.

Суб'єктність, як якісна характеристика особистості, стає визначальним фактором у професійній перепідготовці, дозволяючи фахівцю перетворювати власні здібності в професійно важливі якості, які сприяють самореалізації та самовдосконаленню. Це дає змогу ефективно реагувати на зміни в професійному середовищі, залишаючись конкурентоспроможним у сучасних умовах.

Отже, актуальність проблеми професійної перепідготовки інженерів-педагогів економічного профілю зумовлена необхідністю розвитку їхньої суб'єктності як ключової компетенції. Полісуб'єктний, акмеологічний та діяльнісний підходи забезпечують інтегральний підхід до формування професійних якостей, що дозволяє фахівцям адаптуватися до умов транзитивного суспільства, впроваджувати інноваційні рішення та вдосконалювати професійно-педагогічну діяльність. Це, своєю чергою, сприятиме підвищенню якості освітніх процесів, зміцненню економіки та задоволенню сучасних запитів ринку праці.

РОЗДІЛ 2

ОПТИМІЗАЦІЯ ВИТРАТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Техніко-економічна характеристика підприємства

Відкрите акціонерне товариство «Павлоградський завод технологічного обладнання» (далі – ВАТ «ПЗТО») було створене згідно з наказом Регіонального відділу Фонду державного майна України по Дніпропетровській області, датованим 3 серпня 1995 року (№ 12/22). Цей наказ передбачав перехід державного підприємства «ПЗТО» в статус відкритого акціонерного товариства.

Основною метою діяльності ВАТ «ПЗТО» є виконання виробничих, науково-дослідницьких і комерційних функцій. Товариство орієнтоване на отримання прибутку, що забезпечить задоволення матеріальних і соціальних потреб його співробітників та акціонерів.

Прибуток підприємства формується за рахунок доходів, отриманих від господарської діяльності, після покриття витрат на матеріали, заробітну плату та інші операційні витрати. З балансового прибутку сплачуються відсотки за банківські кредити та облігації. Окрім того, підприємство зобов'язане виплачувати податки та здійснювати внески до бюджету відповідно до вимог законодавства України.

Чистий прибуток, що залишається після всіх виплат, надходить у розпорядження ВАТ «ПЗТО». Порядок розподілу цього прибутку та покриття можливих збитків регулюється чинним законодавством України, а також статутом підприємства та внутрішніми нормативними документами.

ВАТ «ПЗТО» здійснює оперативний та бухгалтерський облік своєї діяльності. Крім того, підприємство складає статистичну звітність, яку

регулярно подає до органів державної статистики згідно з встановленими вимогами та обсягами.

Основна спеціалізація ВАТ «ПЗТО» полягає у виробництві нестандартного обладнання, призначеного для різних галузей промисловості. До асортименту продукції входять: калібровані агрегати, різноманітні станки та арматура, апарати для перемотки катанки та бухт, трубоелектрозварювальне обладнання, профілювальне обладнання, а також гірничо-шахтне обладнання. Крім того, підприємство виготовляє обладнання загальнопромислового призначення та здійснює виробництво за спеціальними замовленнями.

На 31 грудня 2023 року статутний капітал ВАТ «ПЗТО» становить 21 189,00 грн. Цей капітал розподілений на великі пакети акцій, які належать власникам підприємства. Загалом це 402 159 великих пакетів акцій, що в сумі складає 94,9% від загального капіталу.

ВАТ «ПЗТО» спеціалізується на виробництві комплектуючих для різних галузей промисловості, зокрема для гірничо-добувної, суднової та автотракторної дизельної техніки. Крім того, підприємство виготовляє товари народного споживання. Серед них: водогрійні котли типу КЧММ та КСТВ з різними потужностями, подрібнювачі зерна та інші товари народного споживання (ТНС).

При цьому, 98% від загального обсягу виробництва складають запчастини та комплектуючі для теплових і судових дизелів. Лише 2% припадає на виробництво товарів народного споживання.

Основний ринок збуту продукції ВАТ «ПЗТО» включає країни ближнього зарубіжжя, зокрема Польщу. Значна частина виробленої продукції, а саме 75,3%, йде саме в ці країни. В Україні реалізується лише 24,7% продукції підприємства.

ВАТ «ПЗТО» належить до галузі важкого машинобудування. Як і багато інших підприємств цієї галузі, компанія стикається з проблемою

неплатоспроможності, що часто веде до банкрутства. Це, безумовно, впливає на фінансово-економічний стан підприємства.

Загальний обсяг реалізації продукції становить 14 947 млн. грн. При цьому 7 572 млн. грн. - це сума, отримана від основних видів діяльності компанії.

Основні конкуренти ВАТ «ПЗТО» поділяються на кілька груп в залежності від сегмента продукції. Для опалювальних котлів КЧММ основними конкурентами є ВАТ «Рівненський завод тракторних агрегатів», Криворізький судоремонтний завод та ВАТ «Дніпротяжмаш». У виробництві технологічного обладнання для машинобудування конкуренцію становлять ВАТ «СКБ «Укртехно» з Харкова, а також «Кам'янський машинобудівний завод» у місті Каменка Черкаської області.

Однак підприємство стикається з низкою проблем, які можуть вплинути на його ефективність та розвиток. Основними з них є недосконалість податкового законодавства, що створює додаткові труднощі для підприємств. Також є невирішене питання стимулювання виробництва та експорту на законодавчому рівні. Важливою проблемою є відсутність розроблених пільг для підприємств, які займаються виробництвом продукції для сфери технологічного обладнання. ВАТ «ПЗТО» реалізує свою продукцію як оптом, так і дрібним оптом, про що свідчать дані табл. 2.1-2.2.

Таблиця 2.1

Асортимент продукції ВАТ «ПЗТО» за 2022-2023 р., тис. грн.

Найменування	Об'єм у існуючих цінах	
	факт 2022 р.	план 2023 р.
Муфти для нафтодобувної промисловості	873,1	611,4
Каменерізне обладнання	628,2	352,5
Металооброблюєче обладнання	478,3	419,8
Деревооброблюєче обладнання	427,2	394,3
Обладнання по переробці с/г продукції	348,5	246,4

Підприємство має укладені контракти і договори на постачання виробничо-технологічного обладнання з такими, як Київська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Харківська та інших областей.

Фінансовий стан підприємства можна оцінювати за кількома важливими показниками. По-перше, необхідно звернути увагу на рентабельність діяльності. Цей показник показує, наскільки ефективно підприємство здійснює свою операційну діяльність і як воно здатне генерувати прибуток. Для нас важливо розуміти, чи ефективно підприємство використовує свої ресурси для досягнення позитивних фінансових результатів.

По-друге, треба оцінювати, як підприємство розподіляє свій чистий прибуток після сплати податків та обов'язкових платежів. Тут важливо, щоб кошти використовувалися збалансовано, сприяючи розвитку підприємства. Це означає, що частина прибутку повинна йти на інвестиції в нові технології, а також на модернізацію існуючого виробництва.

Крім того, ми повинні оцінити наявність власних фінансових ресурсів, які є критично важливими для безперебійного виконання виробничих процесів та реалізації продукції. Власні кошти також становлять основу для розвитку та модернізації підприємства. Ми повинні забезпечити достатній рівень таких ресурсів, щоб підтримувати стабільну роботу підприємства та сприяти його подальшому росту.

Ще одним важливим аспектом є раціональне використання основних та оборотних фондів. Це дозволить забезпечити високу ефективність виробничих процесів та підвищити продуктивність праці.

Останнім, але не менш важливим критерієм є платоспроможність та ліквідність підприємства. Ці показники дозволяють нам оцінити здатність компанії виконувати свої зобов'язання перед кредиторами та іншими партнерами вчасно і в повному обсязі. Я вважаю, що забезпечення належного рівня ліквідності є необхідною умовою для підтримки фінансової стабільності підприємства.

Якщо підприємство має задовільні показники в цих аспектах, ми можемо вважати його фінансовий стан стабільним. Однак фінансова стабільність не є гарантованою. Якщо підприємство не генерує достатнього прибутку для забезпечення належного збільшення фінансових ресурсів, ці ресурси повинні бути спрямовані на зміцнення матеріально-технічної бази, модернізацію виробничого процесу та розвиток соціальної інфраструктури компанії.

Крім того, важливим є те, як підприємство здатне адаптуватися до змінюваних ринкових умов. Ми повинні враховувати, як ефективно воно управляє витратами та інвестує в інновації. Це також дозволяє залишатися конкурентоспроможним на ринку. Всі ці фактори тісно взаємопов'язані. Вони визначають здатність підприємства досягти сталого розвитку та забезпечити довгостроковий успіх.

Таблиця 2.2

Послуги ВАТ «ПЗТО» за 2022 - 2023 рр., тис. грн.

Найменування	Об'єм у існуючих цінах	
	факт	план
	2022 р.	2023 р.
Послуги по транспортуванні товарів	10,6	14,2
Послуги по монтажу та пусканалагоджуванню обладнання	21,3	28,4
Гарантійне й післягарантійне обслуговування	48	64

Основною метою фінансових служб підприємства є забезпечення ефективного управління фінансами при виконанні планів і завдань, що стосуються виробництва прибуткової та конкурентоспроможної продукції. Це означає не лише оптимізацію витрат на виробництво, але й постійне вдосконалення всіх етапів виробничого процесу. Одним з важливих напрямків є впровадження заходів щодо економії матеріальних ресурсів і забезпечення їх ефективного використання. Також необхідно впроваджувати всі необхідні виробничі заходи для досягнення максимальних результатів [26].

Фінансовий стан підприємства безпосередньо залежить від того, наскільки ефективно функціонує його виробнича, комерційна та фінансова діяльність. Збільшення обсягів реалізації продукції, робіт і послуг, а також зменшення собівартості виготовлених товарів сприяє підвищенню рентабельності та прибутковості підприємства. Це позитивно впливає на фінансову стабільність компанії, її платоспроможність і здатність своєчасно виконувати зобов'язання перед кредиторами, постачальниками та іншими контрагентами. Чим ефективніше підприємство управляє своїми ресурсами і витратами, тим стабільніше його фінансове становище на ринку [42].

Якщо компанія не виконує заплановані обсяги виробництва і продажів, вона стикається з низкою фінансових проблем. Однією з основних є збільшення собівартості продукції. Також може спостерігатися зниження виручки і прибутку, що негативно впливає на загальний фінансовий стан підприємства. Це призводить до зниження ліквідності і, зрештою, зменшення платоспроможності компанії. Така ситуація ускладнює виконання фінансових зобов'язань і фінансування майбутніх операцій. Це також обмежує можливості для подальшого розвитку

Крім того, ефективне управління фінансами означає, що підприємство повинно не тільки контролювати витрати та доходи, але й адаптуватися до швидко змінюваних ринкових умов. Це включає впровадження нових технологій та інновацій, що дозволяють знижувати собівартість виробництва та підвищувати якість продукції. Також важливо оптимізувати операційні витрати на всіх етапах – від постачання сировини до реалізації готової продукції.

Ця стратегія допоможе підприємству не лише зберегти фінансову стабільність в короткостроковій перспективі, а й забезпечити сталий розвиток на довгий термін. Постійне вдосконалення бізнес-процесів є ключовим елементом. Окрім того, важливим є прогнозування фінансових ризиків, гнучкість у адаптації до змін на ринку і ефективне управління ресурсами. Все

це дозволяє підприємству залишатися конкурентоспроможним, підвищувати прибутковість та забезпечувати стійке економічне зростання.

Оцінка фінансового стану підприємства має велике значення для усіх, хто використовує бухгалтерську (фінансову) звітність. Кожна група зацікавлених осіб має свої специфічні інтереси та потреби щодо цієї інформації. Відповідно до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, ми можемо поділити користувачів фінансової звітності на три основні категорії і детальніше розглянути їх.

Перша група складається з осіб, які безпосередньо залучені до бізнесу на підприємстві. Сюди входять власники, керівники, менеджери та працівники. Для цих людей фінансова інформація важлива не тільки для оцінки ефективності діяльності компанії, а й для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Ми маємо розуміти, що ця інформація дозволяє їм планувати і контролювати ресурси, які використовуються в процесах виробництва та надання послуг [38, с. 24].

Друга група охоплює осіб, які мають прямий фінансовий інтерес у бізнесі, але не займаються його управлінням. Це акціонери, інвестори, кредитори та інші зовнішні партнери. Вони використовують фінансову звітність для оцінки прибутковості компанії, її ризиків, а також для прийняття рішень щодо надання інвестицій чи позик. Я розумію, що ці особи мають важливе значення для підприємства, оскільки їхні рішення можуть суттєво вплинути на майбутній розвиток компанії [38, с. 25].

Третя група складається з осіб, які мають непряму фінансову зацікавленість у діяльності підприємства. Це державні органи, фондові біржі, профспілки, засоби масової інформації та інші організації. Ці користувачі використовують фінансову інформацію з різними цілями. Наприклад, податкові органи оцінюють фінансові показники для перевірки правильності податкових розрахунків. Фондові біржі стежать за котируваннями цінних паперів. А органи, що регулюють ціноутворення чи імпортно-експортні

операції, можуть використовувати фінансові дані для оцінки стабільності ринку та контролю за дотриманням економічних норм і стандартів [38, с. 26].

Отже, можна зробити висновок, що фінансова звітність є важливою для різних груп людей. Кожна з цих груп використовує фінансову інформацію для своїх конкретних цілей. Це можуть бути питання управління, інвестування або регулювання ринку.

Фінансова звітність служить важливим інструментом для всіх цих користувачів. Вона забезпечує прозорість і доступність інформації, що необхідна для оцінки поточного фінансового становища підприємства. Також ця інформація важлива для аналізу довгострокових перспектив компанії та її здатності до сталого розвитку в умовах змінної економіки.

Аналіз фінансового стану підприємства можна поділити на два основних типи: внутрішньогосподарський і зовнішній фінансовий аналіз. Це залежить від того, хто має доступ до інформації та як класифікуються користувачі цієї інформації [9].

Фінансовий стан підприємства оцінюється на основі структури його активів і пасивів. Це означає вивчення співвідношення між ресурсами, які підприємство має в своєму розпорядженні, і джерелами, з яких ці ресурси були отримані.

Основною метою аналізу фінансового стану є оцінка поточної фінансової ситуації. Для цього ми досліджуємо фактори, які могли вплинути на поліпшення чи погіршення фінансових результатів за певний період. На основі отриманих даних ми формулюємо рекомендації, які повинні сприяти підвищенню фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

Для досягнення цих цілей важливо ретельно вивчити зміни не тільки в абсолютних, але й у відносних фінансових показниках. Це дозволяє нам проводити детальний аналіз фінансових результатів. На основі цього ми можемо приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Аналіз платоспроможності та ліквідності дає змогу підприємству зрозуміти, чи здатне воно своєчасно виконувати фінансові зобов'язання. Це також допомагає ефективно управляти поточними активами та пасивами [17].

Оцінка збільшення власного капіталу є критично важливою для забезпечення сталого розвитку підприємства. Вона дозволяє фінансувати нові проекти, зменшуючи залежність від зовнішніх кредиторів.

Отже, завдяки цим напрямкам ми можемо провести детальну оцінку фінансового стану підприємства. Це, в свою чергу, дозволяє нам приймати ефективні рішення для забезпечення стабільного розвитку компанії та підвищення її конкурентоспроможності на ринку.

Одним з важливих аспектів фінансового менеджменту є правильне обґрунтування ціни на продукцію. Процес ціноутворення складається з кількох етапів, кожен з яких сприяє точному і швидкому визначенню ціни товару, з урахуванням як внутрішніх витрат підприємства, так і зовнішніх ринкових факторів.

Першим етапом є постановка завдань з ціноутворення. На цьому етапі ми визначаємо цільові показники ціни та стратегії, що відповідають бізнес-цілям компанії. Це може бути максимізація прибутку, збільшення ринкової частки або покращення позиціонування продукту [12, с.12-14].

Другим етапом є оцінка попиту на продукцію підприємства. Ми вивчаємо потреби споживачів і оцінюємо, як ринок сприймає продукт за запропонованою ціною. Це дає нам змогу зрозуміти, як зміна ціни може вплинути на обсяг продажів [12, с.15-18].

Третій етап – це визначення очікуваних витрат на виробництво і реалізацію товарів. Важливо оцінити всі виробничі, управлінські та маркетингові витрати, щоб встановити мінімально прийнятну ціну, яка дозволить отримати прибуток [12, с. 19-22].

Четвертим етапом є аналіз цін на аналогічну продукцію конкурентів. Ми вивчаємо ціноутворення у конкурентів, щоб адаптувати нашу стратегію

відповідно до ринкової ситуації та рівня конкурентоспроможності нашої продукції [12, с. 23-25].

Останнім етапом є вибір методу ціноутворення. Залежно від обраної стратегії компанії, ми можемо застосовувати один з методів, таких як ціна за собівартістю, ціна попиту чи конкурентна ціна [12, с. 26-28].

Встановлення остаточної ціни - це процес, який базується на зібраній інформації та обраному методі. На основі цих даних визначається кінцева ціна товару. Водночас важливо врахувати ситуацію на ринку та можливості покупця, щоб максимально реалізувати мету підприємства.

Основним завданням маркетингових служб нашої компанії є виконання різноманітних функцій, що сприяють успіху бізнесу на ринку. Серед основних завдань можна виділити кілька ключових аспектів [39]:

перш за все, ми займаємося аналізом продажів і прогнозуванням ринку збуту. Це включає моніторинг поточних обсягів продажів, дослідження тенденцій попиту та пропозиції, а також прогнозування розвитку ринку. Така інформація дозволяє своєчасно коригувати стратегію підприємства;

окрім того, ми активно займаємося рекламою наших продуктів і торгових марок. Це включає розробку та реалізацію рекламних кампаній, що сприяють підвищенню обізнаності споживачів про нашу продукцію та покращенню іміджу компанії на ринку;

також важливим етапом є укладення контрактів на управління поставками та реалізацією продукції. Це включає роботу з постачальниками, координацію логістичних процесів та перевірку виконання контрактів відповідно до встановлених умов;

ще одним завданням є підготовка комерційних пропозицій. Ми створюємо детальні та виважені пропозиції для потенційних партнерів, що відповідають їхнім потребам і умовам ринку.

Нарешті, ми займаємося організацією мережі дистриб'юторів. Це забезпечує виконання укладених контрактів, ефективне управління процесом

продажів через різні канали та створення системи розподілу продукції серед кінцевих споживачів.

Менеджери та провідні фахівці повинні активно брати участь у моніторингу результативності маркетингових кампаній. Вони повинні оцінювати результати проведених заходів та коригувати стратегії в залежності від змін у зовнішньому середовищі та внутрішніх умовах компанії. Крім того, важливо забезпечити належну координацію між різними підрозділами підприємства. Це дозволить зберегти послідовність на всіх етапах роботи, починаючи від планування і завершуючи реалізацією продукту на ринку.

Метою товариства з обмеженою відповідальністю «ПЗТО» є досягнення запланованих і бажаних результатів, на яких зосереджена діяльність організації. Структура компанії є складною через різноманітність цілей, що лежать в основі планування. Ці цілі визначають взаємини всередині організації та формують її структуру. Вони також встановлюють систему мотивації і стимулювання співробітників. Крім того, процес моніторингу та оцінки результатів роботи базується на досягненні певних цілей. Це стосується як окремих співробітників, так і підрозділів та всієї організації в цілому.

Досягнення поставлених цілей здійснюється через виконання управлінських функцій. Тому ми повинні ретельно визначати цілі, які відповідають місії компанії та її інтересам. Крім того, важливо правильно вибрати управлінські функції, які допоможуть реалізувати ці цілі. Основною метою підприємства є об'єднання економічних інтересів засновників, а також матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Все це спрямовано на здійснення господарської діяльності, яка має на меті задоволення потреб суспільства та отримання прибутку. Основна діяльність нашої компанії орієнтована на виробництво промислових і технічних товарів для організацій та приватних осіб [13].

Аналіз цін на продукцію конкурентів має велике значення для нашого

підприємства. Якщо вартість нашого товару вища, ніж у конкурентів, це може призвести до зниження обсягу продажів. Тому для нас важливо постійно відстежувати ринкову ситуацію і цінову політику конкурентів. Це дає можливість прогнозувати зміни цін і своєчасно коригувати власну стратегію ціноутворення [21].

Таким чином, ми можемо адаптуватися до змін на ринку і зберігати конкурентоспроможність. Регулярний моніторинг ринкових тенденцій допомагає нам передбачати зміни в попиті та пропозиції. Це, в свою чергу, є основою для прийняття стратегічних рішень при плануванні і розвитку нашого бізнесу.

2.2. Аналіз витрат на підприємстві ВАТ «ПЗТО»

Важливим етапом в процесі аналізу собівартості продукції є оцінка її структури. Це дозволяє наочно побачити, як розподіляються витрати всередині підприємства. Така оцінка проводиться за кількома основними напрямками [28]:

аналіз витрат за елементами витрат, включаючи детальне вивчення окремих компонентів витрат, таких як сировина, матеріали, енергія та амортизація. Це дозволяє визначити фактори витрат, які мають найбільший вплив на загальну структуру витрат підприємства;

проведіть аналіз витрат за функціональними ролями у виробничому процесі, згрупувавши їх відповідно до розрахованих статей. Це дозволяє розділити витрати на такі категорії, як виробництво, управління та комерція, і оцінити, як витрати кожної групи впливають на створення кінцевого продукту;

аналіз прямих матеріальних і трудових витрат, включаючи оцінку витрат, безпосередньо пов'язаних з виробництвом конкретного продукту або наданням послуг. Це дозволяє визначити, у скільки обходиться використання

матеріалів і робочої сили для виробництва одиниць продукції, і визначити ефективність використання цих ресурсів;

аналіз непрямих витрат, які охоплюють витрати і не можна безпосередньо віднести до конкретної одиниці продукту або послуги, такі як адміністративні витрати, оренда, технічне обслуговування обладнання і інше. Це дозволяє оцінити, які витрати підтримують загальний виробничий процес, але не можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного продукту.

Крім того, важливо звертати увагу на динаміку витрат, що дозволяє виявити тенденції збільшення або зменшення витрат за кожним із напрямів. Регулярний аналіз витрат і контроль на всіх етапах виробничого процесу дозволяє оптимізувати витрати, підвищити рентабельність і підвищити свою конкурентоспроможність на ринку.

Аналіз структури витрат за елементами включає визначення частки кожного елемента витрат у загальній сумі витрат і підтвердження змін, що відбулися протягом звітного періоду.

Такий підхід дозволяє не тільки оцінити структуру витрат, але і виявити тенденції, зокрема збільшення або зменшення процентної частки окремих елементів витрат, таких як сировина, енергія, заробітна плата і амортизація. Зокрема, виявити неефективні або надмірні витрати. Завдяки такому аналізу стає можливим своєчасно узгодити стратегію контролю витрат, оптимізувати виробничий процес і впровадити заходи для досягнення кращих фінансових показників.

Давайте проаналізуємо структуру витрат ВАТ «ПЗТО» за елементами. Фактична загальна витрати за 2 роки перевищили базові: 2022 року - 22 млн. грн., а у 2023 році - 442 тис. грн. Також відбулися зміни у вартості матеріалів, витрачених на виробництво, яка збільшилася порівняно з базовим періодом: у 2022 році – на 134 тис. грн. Амортизаційні витрати знизилися на 248 тисяч гривень: у 2022 році – на дві тисячі гривень, у 2023 році - знизилася на 1 тисячу гривень порівняно з базовим періодом. Збільшилися витрати на оплату праці: у 2022 році - на 19 тис. грн., у 2023 році - на 61 тис. грн. Зросли

відрахування на соціальні заходи: у 2022 році – на 5000 грн., у 2023 році - на 15000 грн. Однак загальна структура витрат суттєво не змінилася. Найбільшу питому вагу в структурі фактичних витрат займали матеріальні витрати: у 2022 році частка матеріальних витрат у базовому періоді становила 52,3%, а у звітному періоді – 53,4%; у 2023 році – у базовому періоді - 53,1%, а у звітному періоді - 53,7%.

В цілому аналіз змін співвідношення витрат не тільки оцінює ефективність використання ресурсів, а й допомагає виявити потенційні області для оптимізації витрат, вдосконалення виробничих процесів і підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Таким чином, вивчення структури витрат за цими елементами і змін, що відбулися протягом звітного періоду, дозволяє нам оцінити доцільність такої структури і визначити, чи необхідно її змінювати для зниження матеріаломісткості або трудомісткості.

Для аналізу витрат на виробництво однієї гривні за продукт ми скористаємося даними, наведеними в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Аналіз витрат на одну грн. продукції

Показник	2022 р.	2023 р.
Рівень витрат на 1 грн. товарної продукції за планом ($P_{вп}$)	0,845	0,776
Рівень витрат у планових цінах, перерахованих на фактичний обсяг випуску і структуру ($P_{вум1}$)	0,709	0,474
Рівень витрат на 1 грн. товарної продукції фактичної при планових цінах на ресурси та продукцію ($P_{вум2}$)	0,97	0,984
Рівень витрат на 1 грн. товарної продукції фактичної при планових цінах на продукцію ($P_{вум3}$)	0,9	0,987
Рівень фактичних витрат на 1 грн. товарної продукції ($P_{вф}$)	0,643	0,597

Використовуючи метод ланцюгової заміни, ми розрахували рівень собівартості на одну гривню товарної продукції, що дозволяє оцінити вплив різних факторів на собівартість порівняно з планованим періодом. У нашому випадку ми визначили вплив таких факторів, як структура продукції, ресурсомісткість, ціна ресурсів та ціна на продукцію між 2022 і 2023 роками.

Зміна витрат у 2022 році виглядає наступним чином: структура продукції (ΔP_{bc}) мала негативний вплив (-0,136), що вказує на зниження ефективності продукції через збільшення частки менш ефективних та більш витратних товарів. Натомість, ресурсоемність продукту (ΔP_{br}) принесла позитивний ефект (+0,261), що свідчить про збільшення вартості продукції через підвищення потреби в ресурсах.

Ціни на ресурси (ΔP_{vc}) мали негативний вплив (-0,07), що вказує на економію коштів через зміну цін на ресурси. Ціна товару (ΔP_{vp}) також мала негативний ефект (-0,257), що свідчить про зниження цін на продукцію порівняно з плановими значеннями, що призвело до скорочення доходів від її реалізації. Загалом, рівень витрат у 2022 році знизився на -0,202 в порівнянні з плановим значенням. Це показує, що ефективність виробництва знизилася через негативні зміни в структурі продукції та цінах на неї. Однак, збільшення ресурсної бази та зміни в цінах на ресурси частково компенсували ці негативні ефекти.

У 2023 році зміни рівня витрат виглядали наступним чином. Зміна структури продукції (ΔP_{bc}) мала негативний вплив (-0,302), що вказує на погіршення структури продукції, оскільки вона стала більш витратною. Водночас, збільшення ресурсомісткості продукції (ΔP_{br}) призвело до позитивного впливу (+0,51), що свідчить про зростання витрат на ресурси. Ціни на ресурси (ΔP_{vc}) мали незначний позитивний ефект (+0,003), вказуючи на мінімальні зміни вартості ресурсів. Однак ціна на продукцію (ΔP_{vp}) призвела до негативного впливу (-0,39), що демонструє значне зниження цін на продукцію порівняно з плановими цінами. В результаті, рівень витрат у 2023 році знизився на -0,179 порівняно з запланованим значенням, що вказує на те, що, незважаючи на збільшення витрат на ресурси, негативний вплив змін в цінах на продукцію і структурі продукції призвів до загального зниження рівня витрат (табл.2.4).

Ми спостерігаємо загальну тенденцію до зниження собівартості товарної продукції на одну гривню порівняно з показниками, запланованими для обох років. Найбільший вплив на ефективність виробництва справили зміни в структурі продукції та ціна на продукцію, що мало негативний вплив на кінцеві результати.

Таблиця 2.4

Вплив факторів на рівень витрат на 1 грн. товарної продукції

Фактор	2022 рік	2023 рік
Зміна структури продукції ($\Delta P_{\text{ес}}$)	-0,136	-0,302
Зміна ресурсомісткості продукції ($\Delta P_{\text{вр}}$)	+0,261	+0,51
Зміна ціни на ресурси ($\Delta P_{\text{вп}}$)	-0,07	+0,003
Зміна ціни на продукцію ($\Delta P_{\text{вп}}$)	-0,257	-0,39
Загальна зміна витрат (ΔB)	-0,202	-0,179

Однак, в 2022 та 2023 роках ресурсомісткість продукції стала позитивним чинником, який допоміг знизити витрати. Планування і облік витрат за калькуляційними статтями дає змогу точно визначити собівартість окремих видів продукції. Це дозволяє узагальнити витрати за місцем їх виникнення та встановити зв'язок витрат з технологічними процесами [17].

Ми проводимо аналіз собівартості продукції за статтями калькуляції, порівнюючи фактичні витрати з плановими показниками та даними за попередні періоди. У процесі цього аналізу ми виявляємо відхилення фактичних витрат від запланованих по кожній статті калькуляції. Потім ми оцінюємо ці відхилення та визначаємо можливості для зниження собівартості продукції.

Такий аналіз дає нам змогу глибше оцінити зміни в реальних витратах порівняно з плановими. Ми також можемо розрахувати рентабельність продукту та знайти шляхи для зниження витрат на виробництво і реалізацію через використання внутрішніх резервів підприємства.

Для проведення аналізу ми використовуємо калькуляції продукції, які підприємство включає до свого річного звіту. Давайте розглянемо приклад

аналізу собівартості послуги «А» (табл. 2.5). Річний обсяг цієї послуги складає 148 одиниць.

Почнемо з аналізу виконання плану щодо виробничої собівартості виробу. За планом передбачалося знизити собівартість виробу «А» на 325 тис. грн (2189-1864). Це мало становити 17,4% у порівнянні з попереднім роком ($353 \times 100 / 864$). Однак фактично собівартість була знижена на 442 тис. грн (2306 -1864), що склало 23,7% ($442 \times 100 / 1864$).

Таблиця 2.5

**Аналіз собівартості послуг по статтях калькуляції
ВАТ «ПЗТО», тис. грн.**

Статті калькуляції	Собівартість одиниці продукції			Відхилення	
	планова	фактична		на одиницю продукції	на фактичний випуск
		за звітний рік	за попередній рік		
Сировина й матеріали	532,36	410,55	480,40	-121,81	-18027,88
Зворотні відходи (віднімаються)	10,05	10,28	10,17	+0,23	+34,04
Закупівельні вироби, напівфабрикати й послуги інших	432,07	435,03	223,54	+2,96	+348,08
Паливо й енергія на технологічні цілі	300,00	300,00	300,00	-	-
Заробітна плата основних виробничих робітників	300,12	300,65	300,92	+0,53	+78,44
Додаткова заробітна плата основних виробничих робітників	46,8	64,35	3,08	+17,55	+2597,4
Відрахування на соціальні заходи	49	48	33	-1	-148
Загально-виробничі	76,7	192,66	180,2	+115,96	+17162,08
Втрати від браку	-	0,04	0,03	+0,04	+5,92
Інші виробничі витрати	454	575	353	+121	+17908
Разом виробнича	2189	2306	1864	+117	+17316

У порівнянні з плановим показником фактична собівартість продукції зросла на 117 тис. грн (2306-2189). Це становить 5,3% ($117 \times 100 / 2189$).

Додаткові витрати, які були враховані у річному обсязі виробництва, склали 118,92 тис. грн.

Додаткові витрати були пов'язані з кількома статтями. Зокрема, за статтею «Послуги придбаних продуктів, напівфабрикатів та інших підприємств» витрати склали 2,96 тис. грн (435,03-432,07). Ще однією важливою статтею є «Загальновиробничі витрати», де додаткові витрати досягли 115,96 тис. грн (192,66 -76,7).

Особливо важливим є контроль за відходами та браком. За планом, вартість повернення відходів на одиницю продукції повинна була становити 10,05 тис. грн. Однак фактично цей показник склав 10,28 тис. грн, що вказує на зниження витрат завдяки більш ефективному використанню відходів у виробництві. Проте, варто зазначити, що втрати від браку зросли порівняно з попереднім роком.

Ми повинні звертати увагу не лише на статті витрат, де спостерігається значна перевитрата, але й на інші статті, де відхилення можуть бути незначними або навіть відзначається економія. Ці статті можуть містити потенційні резерви для подальшого зниження виробничих витрат.

Аналізуючи статті витрат за калькуляцією виробу, ми можемо визначити, що саме призвело до зниження собівартості. У випадку виробу «А» було зафіксовано зниження витрат по статті «Сировина й матеріали» на 121,81 тис. грн. на одиницю продукції, що в сумі склало 18 027,88 тис. грн на весь обсяг виробництва (148 одиниць). Це зниження стало можливим завдяки оптимізації вартості матеріалів, що, в свою чергу, призвело до зниження собівартості виробу.

Проте ми також спостерігали зростання витрат за іншими статтями. Наприклад, витрати на закупівельні вироби, напівфабрикати та послуги інших підприємств збільшилися на 2,96 тис. грн. на одиницю продукції, що в сумі склало 348,08 тис. грн. на весь обсяг випуску. Це свідчить про збільшення витрат на послуги та додаткові матеріали.

Також ми помітили зростання витрат за статтями «Загальновиробничі витрати», де витрати збільшилися на 115,96 тис. грн. на одиницю, або 17 162,08 тис. грн. на весь випуск. Крім того, витрати на «Додаткову заробітну плату працівників основного виробництва» зросли на 17,55 тис. грн. на одиницю, або 2 597,4 тис. грн. на весь обсяг випуску.

Зниження собівартості на 442 тис. грн. на одиницю продукції в порівнянні з минулим роком відбулося завдяки більш ефективному використанню сировини та матеріалів. Крім того, зміни в структурі витрат, зокрема оптимізація витрат на сировину та матеріали, також сприяли зниженню собівартості.

Аналіз калькуляцій окремих виробів дає змогу чітко визначити причини перевитрат. Це також дозволяє виявити можливі резерви для подальшого зниження собівартості.

Оцінка структури витрат є важливою частиною аналізу собівартості продукції. Ми повинні оцінити питому вагу кожної статті витрат у загальній сумі за допомогою вертикального аналізу. Такий підхід допоможе нам знайти найбільш ефективні шляхи для зниження витрат [12].

Що стосується собівартості виробу «А», то ми визначили кілька потенційних резервів для її зниження. Перш за все, це більш ефективне використання покупних виробів і напівфабрикатів. Крім того, важливими факторами є оптимізація загальновиробничих витрат і зменшення збитків від непередбаченого браку.

2.3. Оцінка ефективного формування витрат на підприємстві

Для забезпечення стабільної роботи підприємства та підвищення його загальної прибутковості, керівництво повинно чітко розуміти рівень витрат і прибутку. Це стосується не лише окремих видів продукції, але й кожного цеху та структурного підрозділу підприємства. Ми вважаємо, що калькуляція

собівартості є важливим інструментом для отримання необхідної інформації. Вона дозволяє нам ефективно контролювати витрати та встановлювати критерії для оцінки ефективності виробничих процесів [20].

Регулярні перевірки витрат, які проводяться щотижня або щомісяця, є важливим інструментом для керівництва підприємства. Вони надають необхідні дані про ефективність роботи та дозволяють своєчасно виявляти відхилення від запланованих показників. Такий підхід допомагає нам зрозуміти, на якому етапі виробничого процесу або в якому підрозділі підприємства потрібно вжити коригувальних заходів для оптимізації витрат. Завдяки точному контролю за витратами ми можемо своєчасно планувати, виявляти потенційні резерви для їх зниження та коригувати управлінські стратегії відповідно до змін в зовнішньому та внутрішньому середовищі [21].

Успіх підприємства значною мірою залежить від точності проведених оцінок на етапах планування та прийняття управлінських рішень. Це стосується як технічної, так і економічної та фінансової оцінки. Тепер ми розглянемо статистичні показники товарної продукції ВАТ «ПЗТО» за останні два роки. Для цього звернемо увагу на табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Статистичні характеристики товарної продукції ВАТ «ПЗТО»
за 2022-2023 рр., тис. грн.**

Показник	Значення ТП	Індекс	Середнє значення ТП	Середній індекс	Середнє квадратичне відхилення	Коефіцієнт варіації
за 2022 р.:						
I кв.	1241	1,0	413,6	0,33	385,06	1,41
II кв.	400	0,32				
III кв.	421	0,34				
VI кв.	420	0,33				
за 2023 р.:						
I кв.	1944	1,0	648	0,33	516,4	1,41
II кв.	648	0,33				
III кв.	625	0,32				
VI кв.	671	0,34				

У 2023 році ВАТ «ПЗТО» значно збільшило обсяги товарної продукції. Це призвело до зростання середнього показника до 648 тис. грн, порівняно з

413,6 тис. грн. у 2022 році. Цей показник вказує на позитивну динаміку у виробництві.

Проте, незважаючи на збільшення обсягів, середньоквадратичне відхилення також збільшилося: з 385,06 тис. грн. у 2022 році до 516,4 тис. грн. у 2023 році. Це свідчить про більшу варіативність у виробництві продукції в 2023 році. Коефіцієнт варіації залишився на тому ж рівні (1,41). Це означає, що відносна нестабільність виробництва збереглася на тому ж рівні в обох роках. Таким чином, хоча обсяги виробництва і зросли, стабільність цих обсягів протягом кварталів стала менш передбачуваною.

Тепер давайте більш детально розглянемо зміни товарної продукції ВАТ «ПЗТО» в 2022 р.

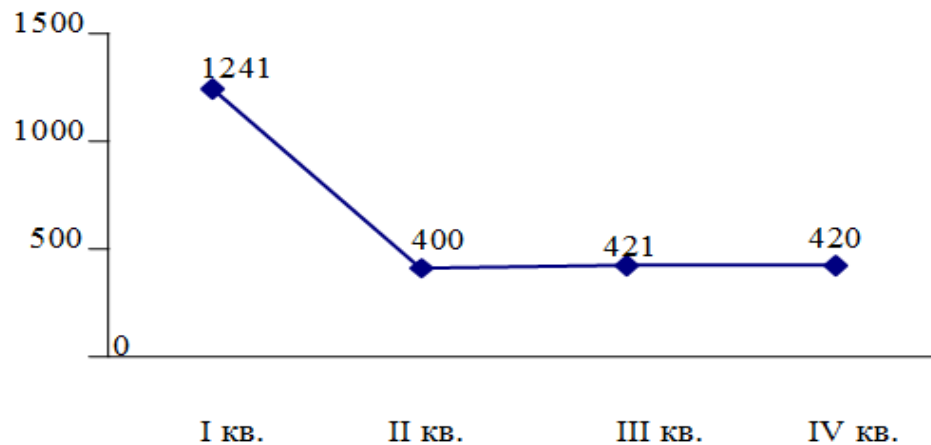

Рисунок 2.1. Товарна продукція ВАТ «ПЗТО» за 2022 рік

З аналізу, представленого на рис. 2.1 ми можемо зробити висновок, що у 2023 році товарна продукція в I кварталі знизилася на 30%, а у другому кварталі зросла на 5%, а в третьому – зменшилася на 0,25%. В цілому, за рік обсяг товарної продукції зменшився на 28%.

Середня вартість товарної продукції за квартал досягла 413,6 тис. грн., а відхилення від цього середнього показника становить 385,06 тис. грн., що становить 6,9%. Це значення може стати резервом для зростання товарної продукції.

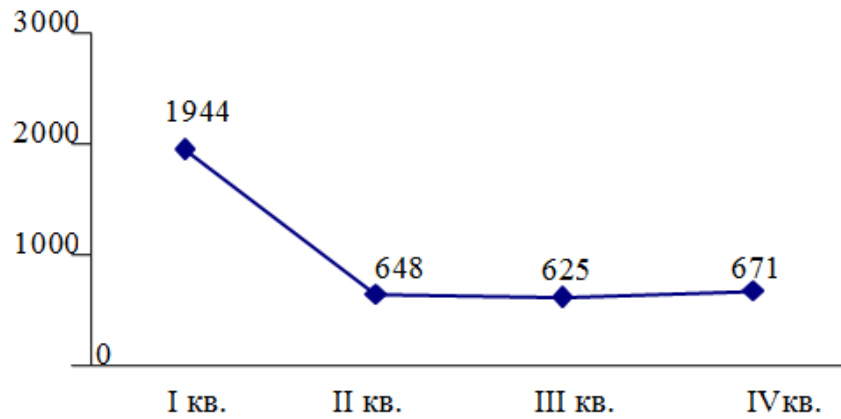

Рисунок 2.2. Товарна продукція ВАТ «ПЗТО» за 2023 р.

Аналізуючи рис. 2.2 можна зробити висновки, що у 2022 р. товарна продукція в першому кварталі знизилася на 31%, у другому – зменшилася на 3,7%, а в третьому – зросла на 8,4%.

Загалом, за рік обсяг товарної продукції зменшився на 36%. Середнє значення за квартал становить 648 тис. грн., а відхилення від цього середнього значення становить 516 тис. грн., що дорівнює 21%. Це відхилення можна вважати як потенціал для зростання товарної продукції.

Тому підприємству слід звернути увагу на забезпечення ритмічності своєї роботи для підвищення стабільності виробництва.

Далі розглянемо аналіз прибутку ВАТ «ПЗТО». Дані наведемо в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Статистичні характеристики собівартості продукції

ВАТ «ПЗТО» у 2023 році

Показник	Значення ТП	Індекс	Середнє значення ТП	Середній індекс	Середнє квадратичне відхилення	Коефіцієнт варіації
I кв.	1799,79	1,0	899,7	0,5725	688,32	0,765
II кв.	599,60	0,33				
III кв.	583,97	0,32				
IV кв.	614,62	0,34				

Середнє значення товарної продукції (ТП) за 2023 рік становить 899,75 тис. грн.

Це відображає середню собівартість продукції протягом року і вказує на стабільний рівень вартості одиниці товару за весь період.

Середній індекс собівартості дорівнює 0,5725, що вказує на значне зниження витрат у порівнянні з першим кварталом, де індекс становить одиницю. Це означає, що собівартість продукції в наступних кварталах знижувалась, і її рівень після першого кварталу не перевищував 57,25% від початкового.

Середнє квадратичне відхилення дорівнює 688,32 тис. грн., воно вказує на великі коливання вартості продукції протягом року. Це свідчить про суттєві зміни собівартості продукції, можливо, через коливання витрат на матеріали, робочу силу чи інші змінні витрати.

Коефіцієнт варіації дорівнює 0,765, що є досить високим показником, що вказує на те, що собівартість продукції істотно нестабільна. Це означає, що вартість продукції може варіюватися на 76,5% від середнього значення за різні квартали року.

У 2023 р. в ВАТ «ПЗТО» спостерігалися значні коливання виробничих витрат, що свідчить про нестабільність виробничих витрат. Це може бути викликано зміною цін на ресурси, зміною ефективності виробничого процесу або іншими зовнішніми факторами. Щоб поліпшити ситуацію, компанії слід звернути увагу на зниження коливань витрат, особливо за рахунок оптимізації витрат і вдосконалення виробничих процесів.

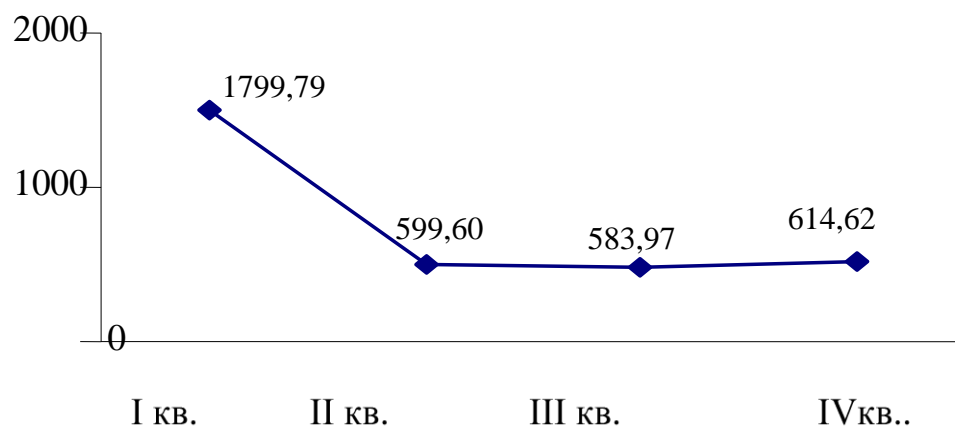

Рисунок 2.3. Собівартість продукції ВАТ «ПЗТО» за 2023 рік

Отже, давайте подивимося, як змінилася собівартість продукції в 2023 році. Витратоємкість продукції ВАТ «ПЗТО» значно зменшилася у II та III кварталах (до 33,3% та 32,5% відповідно). В IV кварталі спостерігається незначне збільшення витратоємкості (до 34,2%).

Це свідчить про певну нестабільність у виробничому процесі та коливання витрат на одиницю продукції, це може бути пов'язано з змінами собівартості, варіаціями в структурі витрат або ефективності виробництва.

Таблиця 2.8

**Статистичні характеристики витратоємкості продукції
ВАТ «ПЗТО» у 2023 році**

Показник	Значення ТП	Індекс	Середнє значення ТП	Середній індекс	Середнє квадратичне відхилення	Коефіцієнт варіації
I кв.	1,3	1,0	1,34	1,41	0,026	1,94
II кв.	1,35	1,04				
III кв.	1,35	1,04				
IV кв.	1,37	1,05				

У 2023 р. витратоємність продукції ВАТ «ПЗТО» продемонструвала помірне зростання, що може бути пов'язано з такими факторами, як інфляційний тиск або зміни вартості сировини та інших ресурсів. Однак, завдяки низькому коефіцієнту варіації, цей процес був поступовим і стабільним, без різких коливань.

Така стабільність вказує на високий рівень ефективності управління витратами на підприємстві. Проте, варто звернути увагу на тенденцію до невеликого збільшення витратоємкості наприкінці року, що може свідчити про наявність прихованих факторів, які потребують додаткового аналізу та корекції в майбутньому для підтримання фінансової стабільності.

Для більш детального аналізу ми побудуємо графік витратоємкості продукції ВАТ «ПЗТО» за 2023 р. (рис. 2.4).

На основі проведеного аналізу витратоємкості продукції ВАТ «ПЗТО» за 2023 рік можна зробити кілька важливих висновків. Протягом року

витратоємність продукції збільшилася на 4-5%. Це вказує на поступове зростання собівартості одиниці продукції. Збільшення витратоємності є стабільним і помірним, що свідчить про його поступовий характер. Можливими факторами цього зростання є інфляційні процеси, які впливають на загальну вартість ресурсів.

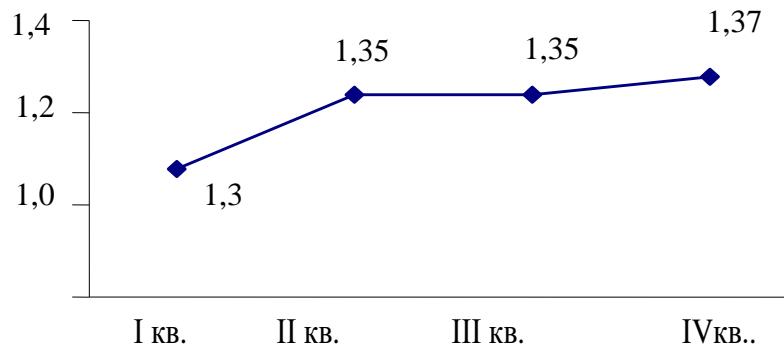

Рисунок 2.4. Витратоємність продукції ВАТ «ПЗТО» за 2023 р.

Також, зміни у вартості сировини і матеріалів можуть спричинити подібне підвищення витратоємності. Крім того, варто врахувати можливі зміни в технологічних процесах, які могли вплинути на ефективність виробництва. В цілому, зростання витратоємності є контрольованим, але вимагає подальшого моніторингу для уникнення незначних відхилень, що можуть виникнути в майбутньому.

Попри деяке зростання витратоємності, коефіцієнт варіації, що складає всього 1,94%, є дуже низьким. Це свідчить про стабільність витрат протягом року. Низький рівень варіативності означає, що витрати на виробництво продукції не зазнають значних коливань. Таким чином, загальний рівень витрат залишається під контролем і передбачуваним.

Однак, незважаючи на загальну стабільність витратоємності, підприємству варто звернути увагу на тенденцію до зростання витрат в кінці року. Це може свідчити про потенційні проблеми, які можуть виникнути у майбутньому. Для збереження сталого рівня рентабельності необхідно взяти

заходів для зниження витрат. Важливо розробити ефективні стратегії, спрямовані на оптимізацію виробничих процесів. До того ж, слід зосередитися на підвищенні ефективності використання ресурсів. Інвестування в модернізацію технологій та автоматизацію виробництва також допоможе знизити витрати та забезпечити стабільний розвиток підприємства в майбутньому.

Якщо тенденція до зростання витратоємкості продовжиться, це може мати серйозні наслідки для фінансової стабільності підприємства. Підвищення витрат може негативно вплинути на прибутковість, а також знизити конкурентоспроможність компанії на ринку. Тому ми вважаємо, що необхідно вжити термінових заходів для стабілізації витрат. Це допоможе зберегти фінансову стійкість підприємства та забезпечити ефективність виробничих процесів у майбутньому [30].

Для того щоб ефективно управляти витратами, підприємству варто впровадити систему регулярного моніторингу та контролю витрат у реальному часі. Це дозволить нам вчасно виявляти будь-які проблеми або відхилення від планових показників. Зібрані дані допоможуть коригувати стратегії та оперативно реагувати на зміни. Такий підхід значно знижує ризики виникнення надмірних витрат та дозволяє підприємству зберігати стабільність у фінансових результатах.

Для забезпечення стійкості в умовах змінного ринку, підприємству необхідно вжити заходів, щоб підвищити гнучкість своїх виробничих і фінансових процесів. Це дозволить нам швидше реагувати на зміни в ринкових умовах. Підвищення гнучкості включає не лише зниження витрат, а й ефективну оптимізацію виробничих потужностей. Такий підхід дозволить оперативно адаптуватися до коливань попиту і зміни зовнішніх факторів.

Також важливим напрямком є диверсифікація постачальників і ресурсів. Враховуючи можливі зміни цін на сировину і енергоносії, ми повинні звернути увагу на зменшення залежності від одного або кількох постачальників. Це дозволить знизити ризики, пов'язані з коливаннями цін

на ринку. Внаслідок такої диверсифікації, підприємство зможе зберігати стабільність постачання і уникнути непередбачуваних фінансових втрат, що можуть виникнути через нестабільність на ринку ресурсів.

Для зниження витрат на робочу силу та підвищення ефективності виробничих процесів, ми вважаємо важливим інвестувати в навчання персоналу та розвиток їх кваліфікації. Кваліфіковані співробітники працюють набагато ефективніше, що дозволяє зменшити витрати на некваліфіковану працю.

Окрім того, підприємству необхідно регулярно переглядати умови співпраці з постачальниками, замовниками та іншими партнерами. Ми переконані, що оптимізація умов контрактів може стати важливим кроком у зниженні витрат. Перехід на більш вигідні умови постачання, коригування термінів оплати чи укладення нових угод з кращими умовами може значно поліпшити фінансові результати підприємства. Ці кроки допоможуть не тільки знизити витрати, але й створять потенціал для подальшого розвитку та зростання компанії [40].

Для значного зниження витрат важливо активно шукати нові інноваційні рішення у виробничих процесах. Застосування енергозберігаючих технологій, використання альтернативних або більш дешевих матеріалів можуть суттєво зменшити витрати. Ми вважаємо, що важливо постійно стежити за новими технологічними досягненнями. Якщо є така можливість, ці інновації слід впроваджувати у виробничі процеси для підвищення ефективності та зниження собівартості продукції [54].

Крім того, для досягнення кращих результатів необхідно ретельно планувати витрати та складати бюджет на майбутні періоди. Ми переконані, що точне прогнозування фінансових потоків дозволить більш ефективно управляти ресурсами. Такий підхід допоможе уникнути ризиків виникнення надмірних витрат. Він також стане основою для оптимізації витрат і створення фінансової стабільності в довгостроковій перспективі.

Отже, зростання витратоємкості служить важливим сигналом для підприємства. Це вказує на необхідність вжиття заходів для зниження витрат і підвищення ефективності виробничих процесів. Такі дії дозволять забезпечити стабільний розвиток компанії та зміцнити її конкурентоспроможність на ринку.

Аналіз витратоємкості підприємства за три квартали показує, що витрати на виробництво продукції мали наступну динаміку: у першому кварталі витратоємність зростає на 3,85%, у другому залишалася стабільною (0%), а в третьому кварталі підвищилася на 1,47%. Середнє значення витратоємкості за квартал становить 1,34 грн, а коефіцієнт варіації (відхилення від середнього значення) дорівнює 1,94%. Це вказує на те, що витрати зберігаються на помірному рівні, однак є можливості для їх оптимізації.

Аналіз використання матеріальних ресурсів здійснюється за допомогою кількох ключових показників. Перший з них - матеріаловіддача, яка визначається як співвідношення обсягу виготовленої продукції до загальних матеріальних витрат. Цей показник дозволяє оцінити ефективність використання матеріалів у виробництві, показуючи, скільки продукції було отримано з кожної одиниці витрачених матеріалів [41, с. 46-47].

Другий важливий показник - це матеріалоємність, який є відношенням загальних матеріальних витрат до обсягу виготовленої продукції. Це дозволяє зрозуміти, скільки матеріальних ресурсів було витрачено на виробництво одиниці продукції [41, с. 48-49].

Ми також можемо оцінити ефективність використання матеріальних ресурсів на прикладі табл. 2.9, де представлені дані для більш детального аналізу. Аналіз таких показників дає можливість виявити потенційні області для покращення, оптимізуючи витрати на матеріали та підвищуючи загальну ефективність виробництва.

За підсумками аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів у 2023 році можна зробити кілька важливих висновків. Загальні

матеріальні витрати на виробництво товарної продукції склали 1746,58 тис. грн. Це свідчить про певні витрати на ресурси, необхідні для виготовлення продукції.

Таблиця 2.9

**Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів
на 2023 р., тис. грн.**

Елементи матеріальних витрат	Матеріальні витрати	Матеріалоемність товарної продукції	Відхилення
Матеріальні витрати	1746,58	52,88	-13,5
Сировина і матеріали	577,69	17,48	+0,37
Покупні напівфабрикати та комплектуючі	715,28	21,7	-2,1
Паливо	14,1	0,42	-0,18
Енергія	12,69	0,38	-0,17
Інші витрати	425,82	12,8	-11,4

Крім того, матеріалоемність продукції знизилася на 13,5 тис. грн порівняно з попереднім періодом. Це означає, що на одиницю продукції було витрачено менше матеріальних ресурсів, хоча в цілому ефективність використання матеріалів трохи знизилася. Зменшення матеріалоемності вказує на певне покращення в економії ресурсів, але є необхідність у подальшому вдосконаленні виробничих процесів.

Я вважаю, що для подальшого підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів варто провести додатковий аналіз і розглянути можливості для оптимізації витрат, таких як впровадження нових технологій або вдосконалення логістичних процесів.

Аналіз витрат за елементами у 2023 році виявляє кілька важливих тенденцій. Давайте почнемо з витрат на сировину та матеріали, які збільшилися на 0,37 тис. грн. Це може бути пов'язано з підвищенням вартості сировини або зростанням її використання в виробничому процесі. Такий зріст витрат може бути виправданим, якщо продукція, що виготовляється, має високу додану вартість. Проте ми вважаємо, що підприємству слід звернути увагу на контроль за цими витратами, щоб

уникнути неефективного використання ресурсів та надмірних витрат у майбутньому.

Щодо покупних напівфабрикатів та комплектуючих, ми спостерігаємо зниження матеріалоємності на 2,1 тис. грн. Це свідчить про більш ефективне використання покупних комплектуючих або про зміни в їх вартості. Наприклад, це може бути результатом зниження закупівельних цін або оптимізації процесу закупівель. Така тенденція є позитивною і може свідчити про успішні переговори з постачальниками або ж про покращення ефективності закупівельних процесів.

Зокрема, ці зміни є важливими сигналами, які вимагають ретельного моніторингу. Це дозволить нам своєчасно виявляти можливості для подальшої оптимізації витрат. Крім того, ми вбачаємо в цьому також шанс для підвищення ефективності роботи підприємства. Постійний аналіз і коригування витрат допоможуть досягти кращих фінансових результатів і підвищити конкурентоспроможність компанії. Я переконаний, що належний контроль над витратами є ключем до стабільного розвитку і успіху в умовах мінливого ринку [51].

Витрати на паливо знизилися на 0,18 тис. грн., а витрати на енергію скоротилися на 0,17 тис. грн. Це може бути результатом більш ефективного використання енергоресурсів або ж зниження їх вартості. Зменшення цих витрат вказує на позитивні зміни, такі як покращення енергоефективності виробничих процесів. Ми вважаємо, що це є важливим фактором для загального зниження витрат підприємства, що, в свою чергу, сприяє підвищенню його конкурентоспроможності на ринку.

Отже, зміни у витратах на різні елементи ресурсу демонструють певну оптимізацію використання матеріальних та енергетичних ресурсів. Однак ми переконані, що підприємству варто продовжити контроль за витратами на сировину та енергію. Це дозволить досягти ще більшої ефективності, що в кінцевому результаті знизить загальні витрати і підвищить прибутковість компанії.

У категорії «Інші витрати» ми спостерігаємо найбільше зниження матеріалоемкості - на 11,4 тис. грн. Це може вказувати на зменшення витрат на додаткові матеріали або на покращення управління запасами. Крім того, це може бути результатом оптимізації процесів, що дозволяє досягти більш раціонального використання ресурсів.

Загалом, хоча матеріалоемність товарної продукції зменшилася на 13,5 тис. грн, ми фіксуємо позитивні зміни в основних витратних категоріях. Це стосується таких витрат, як покупні напівфабрикати, паливо та енергія, а також інші витрати. Такі зміни свідчать про успішні кроки щодо оптимізації витрат у цих напрямках.

Однак варто зазначити, що зростання витрат на сировину та матеріали може вказувати на потенційні проблеми в управлінні ресурсами. Також це може свідчити про необхідність перегляду умов закупівель. Ми вважаємо, що варто звернути на це увагу, щоб запобігти можливим надмірним витратам і покращити загальну ефективність підприємства.

Оптимізація використання матеріальних ресурсів, зокрема сировини та матеріалів, має бути продовжена для досягнення подальшого зниження матеріалоемності. Я впевнений, що важливо зосередитись на пошуку нових можливостей для підвищення ефективності закупівельних процесів. Це дозволить нам знизити витрати на сировину та зробити процеси більш економічними.

Також необхідно продовжити роботу над економією енергоресурсів і палива. Впровадження енергоефективних технологій та удосконалення управлінських практик допоможе зменшити витрати та зберегти ресурси. Ми повинні звернути увагу на новітні технології, які дозволяють знижувати енергоспоживання, а також ретельно моніторити ефективність використання енергоресурсів на всіх етапах виробничого процесу.

Таким чином, реалізація цих заходів сприятиме зниженню загальних витрат і підвищенню ефективності діяльності підприємства.

Загалом, на підприємстві ми спостерігаємо позитивну тенденцію до зниження матеріалоемкості, що свідчить про ефективніше використання

наявних ресурсів. Однак, потрібно звернути більше уваги на контроль витрат на сировину та матеріали, щоб уникнути можливих перевитрат і забезпечити стабільність витрат у майбутньому.

Матеріаловіддача, як показник ефективності використання вкладених коштів у предмети праці, безпосередньо залежить від обсягу випуску продукції підприємства. Збільшення рівня матеріаловіддачі завжди сприяє зростанню обсягів виробництва. Для нас це важливий аспект, оскільки зростання матеріаловіддачі на одиницю товарної продукції може привести до оптимізації витрат. Це, в свою чергу, сприяє зменшенню собівартості продукції, що є ключовим фактором для покращення фінансових результатів підприємства [33].

Давайте розглянемо динаміку зміни матеріаловіддачі на одну гривню товарної продукції, щоб краще зрозуміти, як ці показники змінюються в часі і що це може означати для подальшого розвитку підприємства. (див. табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Аналіз впливу рівня матеріаловіддачі на обсяг випуску продукції
ВАТ «ПЗТО» за 2023 рік, тис. грн.**

Показник	Умовне позначення	План	Звіт	Відхилення	Темп росту, %	Приріст, %
Товарна продукція	ТП	1944	3305	+1361	170,0	70
Витрати	Зм	1496	2161	+665	144,4	44,4
Матеріаловіддача	Мо	129,95	152,94	+22,99	117,7	17,7

З табл. 2.10 ми бачимо, що обсяг випуску продукції за звітний період перевищує плановий на 1361 тис. грн, що складає 70% від запланованого рівня. Це збільшення обумовлене двома основними факторами. Перший фактор - це зміна витрат на предмети праці, другий - зміна рівня матеріаловіддачі.

Для детальнішого розуміння цього процесу, проведемо розрахунок кількісного впливу цих факторів на загальний обсяг випуску продукції. Це допоможе нам краще зрозуміти, як зміни у витратах і ефективності

використання ресурсів впливають на виробництво і яке конкретне значення мають ці фактори для досягнення запланованих результатів.

$$ТПЗм = Зм \cdot Мо_{пл} = 665 \cdot 1,2995 = 864,17 \text{ тис. грн.};$$

$$ТПмо = Мо \cdot ТП \text{ факт} = 0,2299 \cdot 2161 = 496,81 \text{ тис. грн.}$$

Загальний вплив обох факторів на обсяг випуску продукції становить: 864,17 тис. грн. + 496,81 тис. грн., що в сумі дає 1360,98 тис. грн. Це значення показує, як зміни у витратах на предмети праці та рівні матеріаловіддачі вплинули на загальний обсяг виробленої продукції. Цей аналіз дозволяє нам точно оцінити ефективність управління ресурсами і виробничими процесами на підприємстві.

Аналіз результатів показує, що баланс впливу змін факторів практично повністю співпадає з відхиленням аналізованого показника. Це підтверджує, що проведені розрахунки є точними та надійними.

Висновки, свідчать про наступне: збільшення витрат на предмети праці на 665 тис. грн., що становить 2,4%, спричинило зростання обсягу продукції на 864,17 тис. грн. Одночасно підвищення рівня матеріалоемності на 0,2299 тис. грн., або 5,6%, забезпечило приріст обсягу продукції на 496,81 тис. грн.

Особливо важливо зауважити, що близько 43,4% (я обчислив це як $496,81/1360,98 \times 100$) зростання обсягу продукції стало можливим завдяки покращенню якісного показника, а саме, рівня матеріаловіддачі. Це підкреслює значущість оптимізації витрат та ефективного використання ресурсів для досягнення позитивних результатів у виробництві.

Далі ми проведемо розрахунки відносної економії витрат на предмети праці, що виникла через підвищення матеріаловіддачі. Для цього скористаємося двома методами [27]:

$$Зм = Зм_{факт} - Зм_{план} = 2161 - 17961,7 = 82,2 \text{ тис. грн.};$$

$$Зм = Зм_{факт} - ТП \text{ факт} / Мо_{план} = 2161 - 3305 / 1,2995 = 382,2 \text{ тис. грн.}$$

Отже, за результатами цих розрахунків, для виготовлення фактично випущеної продукції при запланованому рівні матеріаловіддачі додаткові витрати на матеріали становили 2543,2 тис. грн., що на 382,2 тис. грн більше порівняно з фактичними витратами.

Далі проведемо розрахунок показників ємкості для кожного з цих показників. Для цього скористаємося методикою, описаною в розділі 2.3, і занесемо результати в табл. 2.11. Це дозволить нам більш детально оцінити ефективність використання ресурсів і витрат на виробництво продукції.

Таблиця 2.11

**Ємкість значення показників за чотири квартали
2023 року ВАТ «ПЗТО»**

Показник	Відносні значення показників у місяці			
	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
Витратоємність	0,92	0,96	0,96	0,97
Матеріалоємність	0,3	0,28	0,34	0,36
Зарплатоємність	0,21	0,24	0,17	0,21

Ми побудуємо матрицю для якісного аналізу ефективності виробництва, яка буде представлена в табл. 2.11. Цей аналіз дозволить нам систематизувати дані та оцінити різні аспекти роботи підприємства. Використовуючи таку матрицю, ми зможемо детальніше вивчити фактори, що впливають на ефективність виробничих процесів. В результаті ми отримаємо чітке уявлення про сильні та слабкі сторони нашого виробництва. Це допоможе нам вжити необхідних заходів для покращення показників і досягнення кращих результатів у майбутньому [40].

Таблиця 2.12

Матриця якісного аналізу ефективності ВАТ «ПЗТО» за 2023 р.

Показник	Відносні значення показників у місяці			
	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
Витратоємність	1	1,04	1,04	1,05
Матеріалоємність	1	0,93	1,13	1,2
Зарплатоємність	1	1,14	0,81	1

Аналізуючи дані таблиці, ми можемо зробити кілька важливих висновків. Витратоємкість продукції зросла на 4-5% у другому, третьому та четвертому кварталах. Це свідчить про певне збільшення витрат на одиницю товарної продукції в ці періоди. Однак варто зазначити, що це зростання залишається в межах допустимих значень і не є критичним для підприємства.

Матеріалоємність, у свою чергу, демонструє значні коливання протягом року. У другому кварталі ми спостерігали зниження на 7%. Однак в третьому та четвертому кварталах матеріалоємність значно зросла, що призвело до збільшення витрат на 13-20%. Це може бути пов'язано з різними факторами, такими як зміни в складі матеріалів, їх витратах або навіть підвищенням вартості ресурсів. Нам слід приділити увагу цим змінам для більш детального розуміння їх причин і вжити необхідних заходів для оптимізації витрат у майбутньому.

У другому кварталі заробітна платоємкість зросла на 14%, що вказує на збільшення витрат на оплату праці. Однак в третьому кварталі ми спостерігали зниження цього показника на 19%. Це може свідчити про позитивні зміни, такі як оптимізація витрат на робочу силу або впровадження змін в організації праці.

Отже, зміни в ефективності виробництва протягом 2023 року показують наявність як позитивних, так і негативних тенденцій. Це потребує детальнішого аналізу причин цих змін, а також подальшого контролю за витратами на матеріали та оплату праці. Згідно з результатами матриці якісного аналізу, ми спостерігаємо підвищення витратоємкості, що свідчить про неефективне використання витратних ресурсів. Також ми відзначаємо зростання матеріалоємності і зарплатоємкості, що вказує на збільшення витрат на відповідні елементи виробничого процесу.

Щоб отримати більш детальне уявлення про зміни в ефективності витрат, необхідно провести кількісний аналіз. Цей аналіз дозволить точно визначити розмір економії або додаткових витрат, що виникли внаслідок змін в ефективності використання ресурсів. Наступним кроком буде побудова матриці кількісного аналізу для оцінки цих змін. Це дозволить нам більш

точно зрозуміти вплив різних факторів на витрати та знайти можливості для оптимізації [44].

Таблиця 2.13

**Матриця кількісного аналізу ефективності
ВАТ «ПЗТО» за 2023 рік, тис. грн.**

Показник	Економія (+), витрати (-) засобів через зміну рівня ефективності витрат			
	II кв.	III кв.	IV кв.	Σ
Собівартість, у т.ч.:	-800	-110	-750	-2650
матеріали	+400	-950	-920	-1470
зарплата	-600	+1000	0	+400

Загалом, зміна витрат на заробітну плату за рік склала 400 тис. грн., що свідчить про поступове зниження витрат на оплату праці. Це може бути результатом оптимізації організаційних процесів на підприємстві або покращення ефективності використання трудових ресурсів. Ми бачимо, що такі зміни можуть позитивно вплинути на загальну економічну ефективність підприємства.

У загальному контексті 2023 рік для компанії виявився складним. Це пов'язано з негативним впливом на собівартість продукції, що призвело до збільшення витрат на виробництво на 2650 тис. грн. Однак завдяки певним змінам у витратах на матеріали та заробітну плату, компанії вдалося частково компенсувати ці додаткові витрати.

Хоча матеріальні витрати і продовжували зростати, що стало основною причиною збільшення загальних витрат, зниження витрат на заробітну плату в III кварталі допомогло зберегти фінансову стабільність компанії. Це частково зменшило загальний рівень витрат і дозволило підприємству зберегти деякі фінансові резерви.

Ураховуючи ці результати, вважаємо, що підприємству потрібно сконцентруватися на подальшій оптимізації витрат на матеріали. Це особливо важливо в умовах постійного зростання цін на сировину. Також

варто зберігати баланс у витратах на оплату праці, щоб уникнути надмірних витрат без шкоди для ефективності виробництва.

В майбутньому важливим кроком стане впровадження більш ефективних методів управління ресурсами. Це допоможе не тільки забезпечити стабільність фінансових показників, але й підвищити конкурентоспроможність компанії на ринку, що є критично важливим у сучасних економічних умовах.

Зростання собівартості продукції створює певні ризики для фінансової стабільності та конкурентоспроможності підприємства. Зокрема, підвищення витрат на матеріали та енергоресурси може негативно вплинути на маржинальність компанії. Це також може знизити її здатність адаптуватися до швидких змін на ринку, що є критично важливим фактором у наш час. Водночас, зниження витрат на оплату праці та економія на деяких матеріалах відкривають нові можливості для подальшої оптимізації витрат і підвищення ефективності виробничих процесів.

Щоб забезпечити стабільний розвиток і впоратися з викликами змінного ринку, компанія повинна впроваджувати довгострокові стратегії. Це може включати автоматизацію виробничих процесів, інвестування в новітні технології, а також зниження витрат через ефективніше використання ресурсів і матеріалів. Крім того, важливо зосередитися на зміцненні ланцюгів постачання. Це дозволить зменшити залежність від коливань цін на сировину та енергоносії, що забезпечить стабільність і зменшить фінансові ризики для підприємства в майбутньому [33].

Впровадження таких стратегічних заходів є необхідним для забезпечення стійкості компанії на ринку та її здатності успішно конкурувати з іншими учасниками галузі.

Для покращення ефективності використання ресурсів необхідно розробити комплексний план оптимізації виробничих процесів. Я вважаю, що цей процес має охоплювати не лише внутрішні ініціативи, але й залучення зовнішніх інвестицій. Інвестиції повинні бути спрямовані на

модернізацію виробничих потужностей та оновлення технологічних ліній. Це дозволить значно підвищити ефективність виробництва та зменшити витрати на довгостроковій перспективі [20].

Крім того, постійний моніторинг витрат є важливою складовою для забезпечення фінансової стабільності. Ми повинні регулярно контролювати витрати за усіма категоріями, щоб вчасно коригувати стратегії закупівель, управління персоналом та енергоспоживання. Це дозволить знизити витрати та підвищити рентабельність підприємства.

Застосування сучасних методів фінансового аналізу та прогнозування також є важливим кроком. Я впевнений, що це дасть змогу оперативно реагувати на зміни в структуру витрат і значно покращити ефективність планування ресурсів. Таке стратегічне управління дозволить нам більш точно передбачати витрати та приймати обґрунтовані рішення для підвищення конкурентоспроможності.

Враховуючи зовнішні чинники, такі як економічна ситуація в країні, інфляційні процеси, зміни на ринку праці та коливання цін на сировину, підприємству необхідно бути готовим до можливих швидких змін у зовнішньому середовищі.

Хоча на даному етапі підприємство успішно контролює деякі витрати, подальша оптимізація витрат стане важливим кроком для забезпечення стабільності у майбутньому. Стратегічне управління ресурсами, зокрема, ефективне планування витрат, дасть змогу нам підтримувати зростання компанії в умовах економічних викликів.

РОЗДІЛ 3

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Шляхи підвищення економіста планово-економічного відділу для вирішення проблем оптимізації резервів на підприємстві ВАТ «ПЗТО»

Кожне підприємство розробляє свою стратегію підвищення кваліфікації економістів планово-економічного відділу, орієнтуючись на специфіку своєї діяльності. Особливо важливою ця стратегія є на машинобудівних підприємствах. Вона дозволяє ефективно вирішувати проблеми оптимізації витрат.

Для реалізації цієї стратегії можна застосувати два основні підходи. Перший підхід спрямований на зменшення собівартості продукції через виявлення і використання резервів для скорочення витрат. Для цього ми використовуємо аналіз собівартості, що допомагає виявити можливості для зниження витрат на різних етапах виробничого процесу.

Якщо підприємство вибирає цей підхід, воно повинно визначити пріоритетні напрямки для зниження витрат. Це може бути оптимізація використання ресурсів, удосконалення технологічних процесів або зниження витрат на матеріали та енергоресурси. У результаті ці заходи повинні сприяти зменшенню собівартості продукції без втрати якості.

Загальна схема напрямків пошуку резервів для скорочення витрат у виробництві, що наведена на рис. 3.1, показує ключові етапи та інструменти, які ми можемо використовувати для ефективного управління витратами. Ця схема допомагає визначити основні напрямки для зниження витрат у виробничому процесі.

Щоб оцінити ефективність запропонованих заходів, ми можемо проаналізувати собівартість усієї товарної продукції за елементами витрат за

останні два роки. Це дозволить нам побачити зміни витрат на різні складові продукції та виявити основні тенденції у зниженні собівартості. Для цього можна звернути увагу на співвідношення витрат на сировину, трудові ресурси, енергію та інші компоненти. Такий підхід дозволяє нам визначити найбільш вигідні напрямки для оптимізації витрат і прийняти обґрунтовані рішення.

Таблиця 3.1

Собівартість товарної продукції за елементами витрат 2022-2023 рр.

Показник	2022 р.			2023 р.		
	сума витрат, тис. грн.	питома вага у виробничій собівартості, %	витрати на 1 грн. товарної продукції	сума витрат, тис. грн.	питома вага у виробничій собівартості, %	витрати на 1 грн. товарної продукції
1. Матеріальні витрати	1103	35,01	44,4	1238	53,7	31,8
2. Трудовитрати:	338	18,1	13,6	416	18,04	10,7
2.1. Витрати на оплату праці	305	16,3	12,2	365	15,8	9,4
2.2. Відрахування на соціальні заходи	33	1,7	1,3	48	2,0	1,2
3. Енергоресурси	300	16,09	12,1	300	13,0	7,7
4. Амортизація	5,5	0,29	0,2	7,3	0,31	0,18
5. Матеріали, інструмент та запчастини на обслуговування виробництва	1,2	0,06	0,05	2,66	0,11	0,07
6. Інші витрати	116,3	6,24	4,7	242,04	10,5	6,2
Виробнича собівартість	1864	100	75,1	2306	100	59,3

З табл. 3.1 ми можемо побачити, що найбільшу частку в структурі виробничої собівартості товарної продукції складають матеріальні витрати, витрати на трудові ресурси та витрати на енергоресурси. Однак, ми також спостерігаємо, що витрати на одиницю продукції зростають щороку. У 2023 р. виробнича собівартість досягла 2306 тис. грн., що на 25% більше порівняно з попереднім роком. Це збільшення становить 442 тис. грн.

Для зниження собівартості продукції ми повинні зосередитись на витратах, які займають найбільшу частку в загальній структурі витрат. Важливо виявити та скоротити ці витрати, які суттєво впливають на загальний рівень собівартості. Для цього ми можемо застосувати різні заходи. До них відносяться: підвищення технічного рівня виробництва, покращення організації виробничих процесів і праці, оптимізація структури та обсягів виробництва. Крім того, на собівартість можуть впливати зовнішні фактори, зокрема зміни на ринку, розвиток галузі та інші економічні умови.

Джерелами зниження собівартості є витрати, які можна зменшити завдяки економії. Серед таких витрат я б виокремив витрати на уречевлену працю. Це витрати на засоби виробництва, такі як матеріали, обладнання та енергія. Ми можемо знизити ці витрати, якщо ефективніше використовувати наявні ресурси [10].

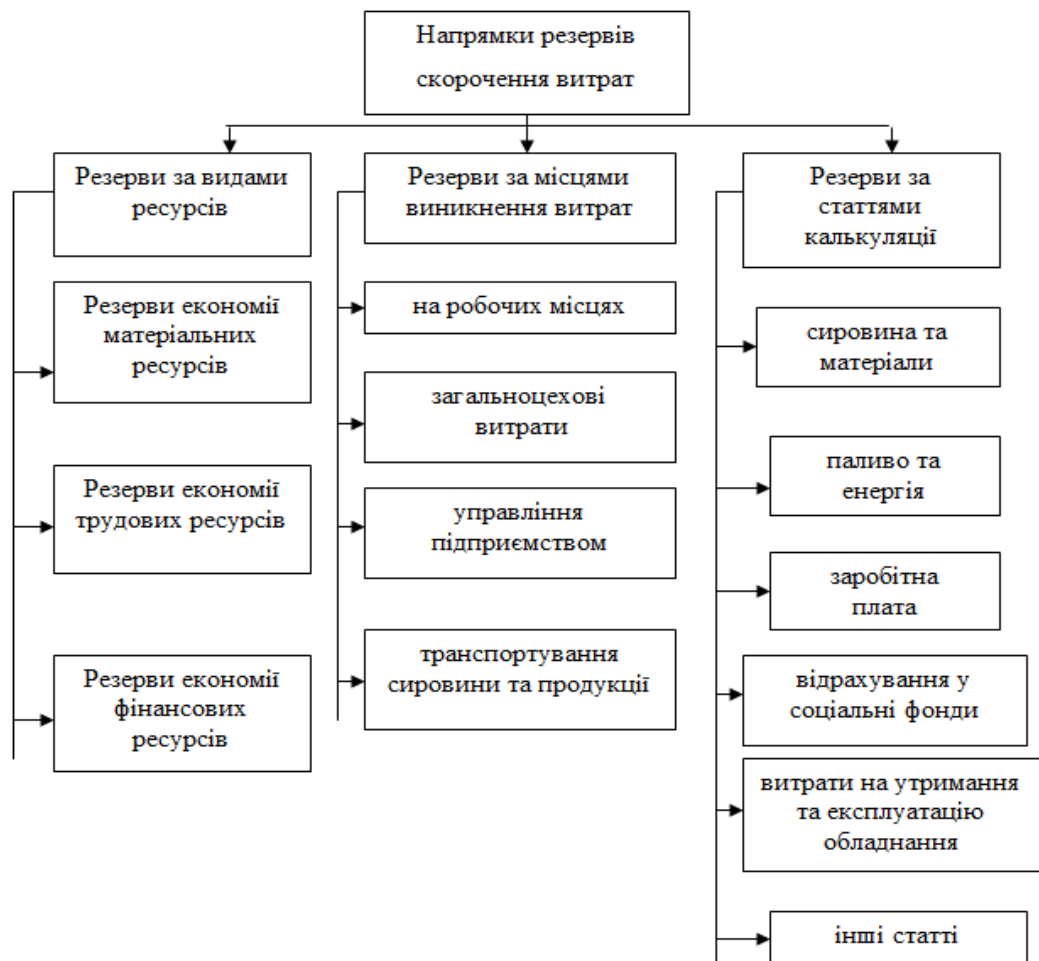

Рисунок 3.1. Загальна схема напрямів резервів скорочення витрат виробництва

Крім того, важливими є витрати на працю. Ці витрати також можна знижувати. Це можна досягти шляхом покращення організації праці, автоматизації процесів або впровадження більш ефективних методів управління. Всі ці заходи допомагають скоротити витрати і тим самим знижують собівартість продукції.

Оскільки матеріальні витрати займають найбільшу частку в собівартості, нам важливо розглянути способи їх зниження. Для цього ми можемо застосувати кілька ефективних заходів.

По-перше, потрібно розробити конструкторсько-технологічні рішення. Це включає зменшення норм витрат матеріалів та зниження витрат на всіх етапах виробничого процесу. Ми також можемо розглянути можливість заміни існуючих матеріалів і комплектуючих на більш економічні варіанти.

Крім того, варто локалізувати виробництво матеріалів і комплектуючих, які закупаються для підприємства. Це дозволить знизити витрати на транспортування та зменшити залежність від постачальників. Також важливо оптимізувати норми витрат допоміжних матеріалів, які використовуються для технологічних і експлуатаційних потреб.

Нарешті, ми можемо максимально використовувати технологічні відходи в процесі виробництва, що дозволить знизити витрати та підвищити ефективність виробництва.

Раціоналізація закупок є важливим кроком у зниженні собівартості. Ми повинні зосередитися на пошуку альтернативних постачальників з кількох цілей. По-перше, ми можемо знизити ціну закупівлі, що дозволить зменшити витрати на матеріали. Крім того, ми повинні поліпшити умови оплати та постачання, щоб оптимізувати фінансові потоки.

Важливим етапом є впровадження прогресивних систем знижок, які дозволяють зменшити витрати при великих обсягах закупівель. Також можна домовитися з поточними постачальниками про зниження цін за умови збільшення обсягів закупівель для нашого підприємства. Ми можемо розглянути варіант співпраці за схемою давальницької сировини, що

дозволить знизити витрати на матеріали, покладаючи їх частково на постачальника.

Також не менш важливим є скорочення митних витрат. Ми можемо зменшити імпорتنі поставки та перейти на альтернативних українських постачальників, що дозволить знизити витрати на митне оформлення і логістику.

Крім того, є інші способи зниження собівартості, такі як оптимізація транспортно-заготівельних витрат. Для цього можна розробити оптимальні маршрути перевезень, використовуючи попутне довантаження та комбінування рейсів, що зменшить витрати на транспорт. Також важливо використовувати вигідні умови постачання товарно-матеріальних цінностей на основі контрактних домовленостей, що дозволить знизити загальні витрати на доставку.

Зниження трудових витрат є важливим кроком для підвищення ефективності роботи підприємства. Для цього ми повинні удосконалити організаційну структуру компанії. Це дозволить оптимізувати робочі процеси та зробити підприємство більш гнучким у реагуванні на зміни.

Також варто підвищити ефективність використання обладнання. Це можна досягти через збільшення норм обслуговування та завантаження машин. Таким чином, ми зможемо зробити процеси більш продуктивними і знизити витрати.

Ще одним важливим кроком є навчання та підвищення кваліфікації персоналу. Це дозволить розширити спеціалізацію працівників та їх зону відповідальності, що в свою чергу сприятиме підвищенню ефективності роботи.

Не менш важливим є вдосконалення системи оплати праці. Підвищення мотивації працівників через вдосконалену систему оплати сприятиме підвищенню їх продуктивності та зниженню витрат на працю.

Щодо енергетичних витрат, ми можемо знизити енерговитрати через оптимізацію технологічних режимів роботи обладнання. Це дозволить зменшити споживання енергоресурсів і зробити процеси більш ефективними.

Також важливо проводити заходи з енергозбереження, які дозволять скоротити витрати енергії. Ми можемо подавати енергоресурси відповідно до чітко встановленого графіка, що дозволить знизити непотрібні витрати.

Не менш важливим є запобігання втратам енергоносіїв у мережах. Для цього слід впроваджувати регулярний моніторинг і підтримку енергетичних систем у належному стані.

Зниження інших витрат може бути досягнуте різними способами. Одним з таких способів є виведення з експлуатації незадіяного обладнання, інструментів та споруд. Після виведення їх можна реалізувати або здавати в оренду, що дозволить зменшити витрати на їх утримання.

Також варто скоротити витрати на обслуговування виробництва. Це дозволить знизити загальні витрати без шкоди для якості виробничого процесу.

Зменшення часу наладки та переналадки обладнання є ще одним ефективним заходом. Це дозволяє збільшити час роботи обладнання в циклі виробництва, що веде до зниження витрат на його обслуговування і підвищення ефективності.

Щодо адміністративних витрат, ми можемо оптимізувати їх через скорочення кількості структурних підрозділів і витрат на їх утримання. Це дозволить знизити загальні витрати підприємства на управлінську діяльність.

Основним показником, який відображає рівень витрат на виробництво продукції, є собівартість. Вона охоплює всі витрати підприємства, пов'язані з виробництвом, управлінням, збутом та іншими функціями. Собівартість є важливим індикатором ефективності діяльності підприємства та його структурних підрозділів.

Ефективність є відносним показником. Вона обчислюється як відношення результату (ефекту) до витрат, які були понесені для досягнення цього результату. Якщо ми застосуємо це визначення до витрат, то

ефективність витрат можна розглядати як співвідношення отриманого прибутку до витрачених коштів на його отримання.

Крім того, зниження витрат без шкоди для якості продукції або послуг може стати важливим фактором для досягнення довгострокової стійкості підприємства і його успіху на ринку [17]:

$$E = \Pi / B, \quad (3.1)$$

де E – ефективність витрат;

Π – прибуток;

B – витрати, здійснені з метою одержання прибутку.

Для розрахунку ефективності витрат ВАТ «ПЗТО» за два роки використовуємо наступні дані:

2022 рік: $E = 659 / 2180 = 0,302$ тис. грн.;

2023 рік: $E = 748 / 2557 = 0,29$ тис. грн.

З отриманих результатів можна зробити висновок, що ефективність витрат у 2022 році склала 0,302 тис. грн. У 2023 році цей показник знизився до 0,29 тис. грн.

Прибуток підприємства обчислюється як різниця між доходами, які були отримані, та витратами, що були понесені для їх досягнення [22]:

$$\Pi = Д - B, \quad (3.2)$$

де Π - прибуток;

$Д$ - одержані доходи;

B - здійснені витрати.

Для розрахунку прибутку ВАТ «ПЗТО» за два роки скористаємося наступними даними:

2022 рік: $\Pi = 2839 - 2180 = 659$ тис. грн.;

2023 рік: $\Pi = 3305 - 2557 = 748$ тис. грн.

Тепер розглянемо зміну прибутку підприємства за ці два роки. Як ми бачимо, прибуток у 2023 році зріс порівняно з 2022 роком. Цей приріст свідчить про позитивні зміни у фінансових результатах ВАТ «ПЗТО».

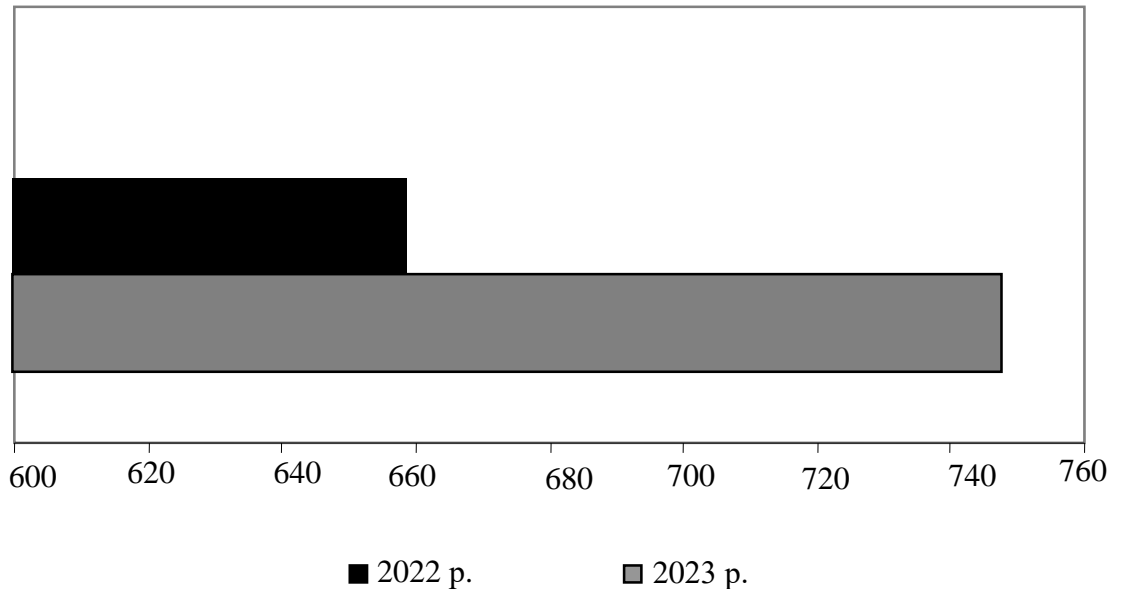

Рисунок 3.2. Аналіз динаміки прибутку ВАТ «ПЗТО» за період 2022 - 2023 рр.

З рис. 3.2 можна побачити, що в 2023 році ВАТ «ПЗТО» отримало прибуток на 46 тис. грн більше, ніж у 2022 році. Це свідчить про покращення фінансових результатів підприємства.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що ефективність витрат підприємства безпосередньо залежить від рівня його витрат [13]:

$$E = \frac{D - B}{B}, \quad (3.3)$$

де E – ефективність витрат;

D – одержані доходи;

B – витрати, здійснені з метою одержання прибутку.

Згідно формули (3.3) розрахуємо ефективність витрат за два роки:

$$\text{2022 рік: } E = \frac{2839 - 2180}{2180} = 0,301;$$

$$\text{2023 рік: } E = \frac{3305 - 2557}{2557} = 0,321.$$

Отже, головною умовою для підвищення ефективності витрат та загальної ефективності діяльності ВАТ «ПЗТО» є скорочення витрат підприємства.

Залежно від типу витрат (одноразові чи поточні), використовуються різні підходи. Для оцінки ефективності одноразових витрат ми застосовуємо порівняння їх обсягу з чистим прибутком підприємства.

Зазвичай одноразові витрати пов'язані з реалізацією інвестиційних проектів. Тому основним напрямом підвищення ефективності таких витрат є вибір найбільш оптимальних інвестиційних проектів. Це дозволяє отримати максимальний економічний ефект при мінімальних витратах.

Для цього важливо провести детальний аналіз потенційних інвестицій, враховуючи їхні ризики та вигоди. Також потрібно враховувати поточні потреби підприємства та його перспективи розвитку. Вибір найбільш вигідних інвестиційних рішень дозволяє не лише знизити одноразові витрати, а й забезпечити зростання доходів у майбутньому. Це, у свою чергу, підвищує загальну ефективність діяльності підприємства.

Процес вибору найкращого інвестиційного проекту складається з кількох етапів. Спочатку ми здійснюємо розрахунок показників економічної ефективності для кожного проекту. Потім ці показники порівнюються з нормативними значеннями. Обираються ті проекти, які відповідають встановленим критеріям ефективності. На фінальному етапі ми вибираємо найбільш доцільний проект шляхом порівняння ефективних варіантів між собою.

Підвищення ефективності поточних витрат підприємства «ПЗТО» має базуватися на зниженні собівартості продукції (робіт, послуг). Для цього необхідно шукати та реалізувати резерви для скорочення витрат. Ми виділяємо кілька основних напрямів для пошуку таких резервів.

Першим напрямом є резерви за видами ресурсів. Це включає економію матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів. Другим напрямом є резерви за місцями виникнення витрат. Тут ми маємо на увазі виявлення резервів на окремих робочих місцях, зниження загальноцехових витрат і оптимізацію витрат на управління підприємством. Третім напрямом є резерви за статтями калькуляції. Це зниження витрат на сировину і матеріали, паливо та енергію, заробітну плату та інші статті витрат [53].

Рівень ефективності одноразових витрат на підприємстві ВАТ «ПЗТО» залежить від кількох факторів. Перш за все, це правильний вибір інвестиційних проектів. Важливими є також управлінські рішення щодо ресурсного забезпечення. Крім того, не можна ігнорувати загальну економічну ситуацію на ринку та в галузі.

Ми вважаємо, що ретельний аналіз та планування є ключовими для досягнення високої ефективності. Це дозволяє максимально використати ресурси, підвищуючи загальну ефективність діяльності підприємства [53].

Рисунок 3.3. Основні фактори підвищення ефективності одноразових витрат ВАТ «ПЗТО»

Резерв зниження собівартості продукції за рахунок економії певного виду ресурсів можна обчислити за такою формулою [30]:

$$P_{Ci} = C_{fi} - C_{Hi}, \quad (3.4)$$

де P_0 - резерв зниження собівартості за рахунок i -го виду ресурсів;
 C_{fi} , - фактичні витрати i -го виду ресурсів;
 C_{ni} - нормативна величина витрат i -го виду ресурсів.

Тепер, розрахуємо резерв зниження собівартості послуг ВАТ «ПЗТО». У 2023 р. фактичні витрати на виробництво муфт для нафтодобувної промисловості склали 2161 тис. грн. Натомість нормативні витрати на надання цієї послуги становили 1987,23 тис. грн.

$$P_{Ci} = 2161 - 1987,23 = 173,77 \text{ тис. грн.}$$

Отже, для виробництва муфт для нафтодобувної промисловості ТОВ «ПЗТО» необхідно здійснити економію ресурсів на суму 173,77 тис. грн., щоб поступово знижувати собівартість послуг.

Потім розрахуємо резерв зниження собівартості послуг ВАТ «ПЗТО» через економію ресурсів для виробництва каменерізного обладнання. У 2023 р. фактичні витрати на виробництво цього обладнання становили 760 тис. грн. Натомість нормативна величина витрат складала 657 тис. грн. Розрахунок виглядає так:

$$P_{Ci} = 760 - 657 = 103 \text{ тис. грн.}$$

Таким чином, для виробництва каменерізного обладнання ВАТ «ПЗТО» необхідно економити ресурси на суму 103 тис. грн., що дозволить знизити собівартість послуг.

Загальний розмір резерву зниження витрат визначається як сума резервів скорочення витрат по окремих видах ресурсів [14]:

$$P_c = \sum P_{ci}, \quad (3.5)$$

де P_c - загальна величина резерву зниження собівартості продукції;
 P_{ci} - резерв зниження собівартості за рахунок i -го виду ресурсів.

Загальна сума резерву зниження собівартості продукції завжди дорівнює сумі резерву операційного прибутку підприємства.

Для того, щоб розрахувати загальну суму резерву зниження собівартості послуг ВАТ «ПЗТО» для виробництва муфт для нафтодобувної промисловості та каменерізного обладнання, необхідно виконати кілька кроків. По-перше, потрібно визначити різницю між фактичними витратами і нормативними витратами на виробництво кожного виду продукції. По-друге, ці резерви для кожного напрямку слід підсумувати.

Такий розрахунок дасть змогу оцінити загальний потенціал економії ресурсів. Це також дозволить нам визначити можливості для подальшого зниження собівартості продукції та поліпшення фінансових результатів підприємства [19]:

$$P_c = 173,77 + 103 = 276,77 \text{ тис. грн.}$$

З отриманих розрахунків можна зробити висновок, що для зниження собівартості послуг ВАТ «ПЗТО» необхідно скоротити витрати на суму 276,77 тис. грн.

На ефективність поточних витрат підприємства «ПЗТО» впливають різноманітні фактори. Основні з цих факторів ми можемо побачити на рис. 3.4.

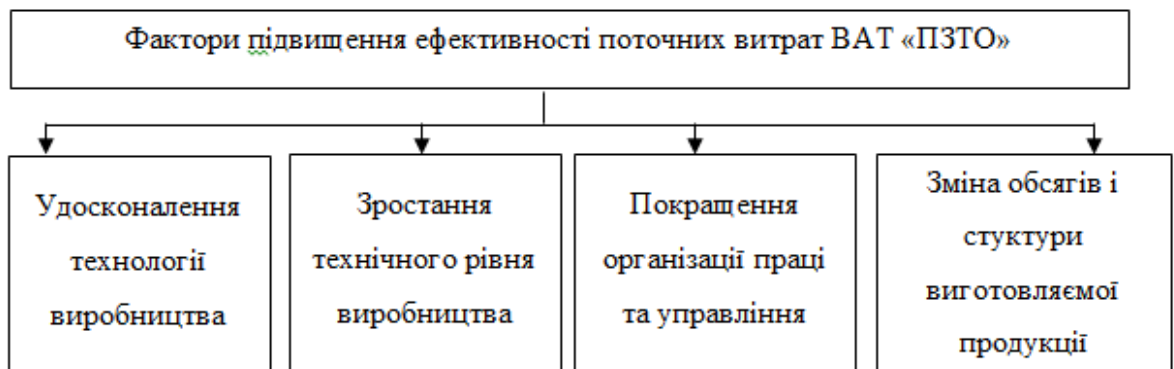

Рисунок 3.4. Основні фактори підвищення ефективності поточних витрат ВАТ «ПЗТО»

Як можна побачити, процес пошуку способів підвищення ефективності витрат ВАТ «ПЗТО» включає кілька етапів: облік, аналіз і контроль витрат. Це охоплює всі основні функції управлінського процесу. Тому, підвищення ефективності витрат є важливим елементом управління витратами на підприємстві. Це одне з головних завдань управлінської діяльності.

Другим важливим напрямком є оптимізація витрат. Оптимізація передбачає вибір найбільш ефективного варіанту витрат. Це шлях, що полягає в максимальному використанні наявних ресурсів для досягнення найкращих результатів за мінімальних витрат.

Оптимізація витрат може бути реалізована в кількох формах. Однією з них є оптимізація розміру витрат за окремими статтями. Це процес, в якому визначається найбільш ефективний обсяг витрат для кожної статті. Наприклад, оптимізація витрат на рекламу передбачає пошук такої суми витрат, яка забезпечить максимальний приріст обсягів реалізації продукції при мінімальних витратах на рекламу. Іншою формою є оптимізація структури витрат, що полягає в перерозподілі витрат між різними статтями та напрямками діяльності для досягнення більшої ефективності. В цьому випадку важливо скоротити витрати на менш ефективні статті та перенаправити кошти на ті напрямки, що дають найбільший приріст доходів.

Одним із прикладів оптимізації витрат на рекламу є застосування різних інструментів для аналізу ефективності рекламних кампаній. Ми можемо вивчати, як різні канали реклами впливають на продажі, а також коригувати витрати в залежності від результатів, що ми отримуємо. Таким чином, оптимізація витрат дозволяє нам не лише знижувати витрати, але й збільшувати конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Що стосується оптимізації структури витрат, то важливим етапом є визначення найкращого балансу між постійними та змінними витратами. Коли підприємство має високий рівень постійних витрат, це свідчить про високий операційний леведж. Такі підприємства зазвичай мають високу автоматизацію виробництва, що потребує великих витрат на амортизацію обладнання та утримання персоналу.

3.2. Оптимізація діяльності ВАТ «ПЗТО» за методом «Витрати-Випуск-Прибуток»

Методика аналізу беззбитковості має ряд переваг. Однією з них є те, що її можна використовувати для оцінки результатів роботи підприємства не лише за квартал, але й за півріччя або навіть за рік.

Для створення моделі, яка показує взаємозв'язок між загальними витратами, обсягом виробництва та доходами від продажів, ми спрощуємо реальні умови діяльності компанії. Як і в інших моделях, що є спрощенням реальних процесів, модель беззбитковості заснована на певних припущеннях і обмеженнях. Якщо ці умови не будуть дотримані, це може призвести до значних помилок та хибних висновків. Основні припущення та обмеження, які ми використовуємо, включають такі: номенклатура продукції, що реалізується, залишається незмінною; загальні витрати та дохід є лінійними функціями обсягу виробництва чи реалізації; прибуток розраховується на основі змінних витрат, оскільки ми припускаємо, що постійні витрати, що мали місце в певному періоді, вже включені до витрат цього періоду; інші величини вважаються сталими; витрати поділяються на постійні та змінні без виділення умовно-постійних або умовно-змінних витрат [32].

Більш детально з аналізом витрат та прибутку ВАТ «ПЗТО» можна ознайомитися у табл. 3.2. У наших розрахунках ми також не враховували ПДВ та податок на прибуток. Незважаючи на ці припущення і обмеження, ми вважаємо, що аналіз беззбитковості залишається важливим інструментом для прийняття правильних управлінських рішень.

Таблиця 3.2

Аналіз витрат та прибутку ВАТ «ПЗТО» за 2022-2023 рр., тис. грн.

Показник	2022 р.	2023 р.	Відхилення, +, -
Витрати	2180	2557	+377
Прибуток	659	748	+89

Варто зазначити, що для подання інформації про витрати, виручку та прибуток можна використовувати як графічні методи, так і математичні формули. Математичний підхід є більш гнучким, і він дозволяє отримати точнішу та детальнішу інформацію.

Взаємозв'язок фінансових відносин між господарюючими суб'єктами, який представлений через математичні інструменти, формує математичну модель управлінського процесу. Ця модель дає змогу проводити аналіз, порівнювати різні варіанти, знаходити альтернативи та приймати обґрунтовані фінансові рішення. Такий підхід є основою фінансового управління на підприємстві.

Основними елементами операційного аналізу є операційний важіль, поріг рентабельності та запас фінансової міцності компанії.

Для проведення аналізу ми використовуємо наступні дані: у першому кварталі 2023 року на підприємстві «ПЗТО» виручка від реалізації склала 3305 тис. грн. Змінні витрати становили 548,11 тис. грн., а постійні витрати – 2008,89 тис. грн. Загальна сума витрат на підприємстві склала 2557 тис. грн., а прибуток – 748 тис. грн.

Для розв'язання задачі з максимізації темпів приросту прибутку можна змінювати не тільки змінні витрати, але й постійні витрати. Це дозволяє визначити, як ці зміни впливають на приріст прибутку у відсотковому вираженні.

У практичних розрахунках для оцінки впливу операційного важеля зазвичай використовують співвідношення валової маржі (різниця між виручкою від реалізації та змінними витратами) до отриманого прибутку.

Маржинальний дохід від реалізації послуг у 2023 році становив 2756,89 тис. грн. Це отримано шляхом віднімання змінних витрат (548,11 тис. грн.) від загальної виручки (3305 тис. грн.). При цьому, з постійними витратами у розмірі 2008,89 тис. грн., ВАТ «ПЗТО» отримує прибуток у сумі 748 тис. грн. Коефіцієнт загального маржинального доходу склав 0,83.

Він розраховується як відношення маржинального доходу (2756,89 тис. грн.) до загальної виручки (3305 тис. грн.). Точка беззбитковості підприємства становить 2420,3 одиниць послуг, що отримується шляхом ділення постійних витрат (2008,89 тис. грн.) на коефіцієнт маржинального доходу (0,83).

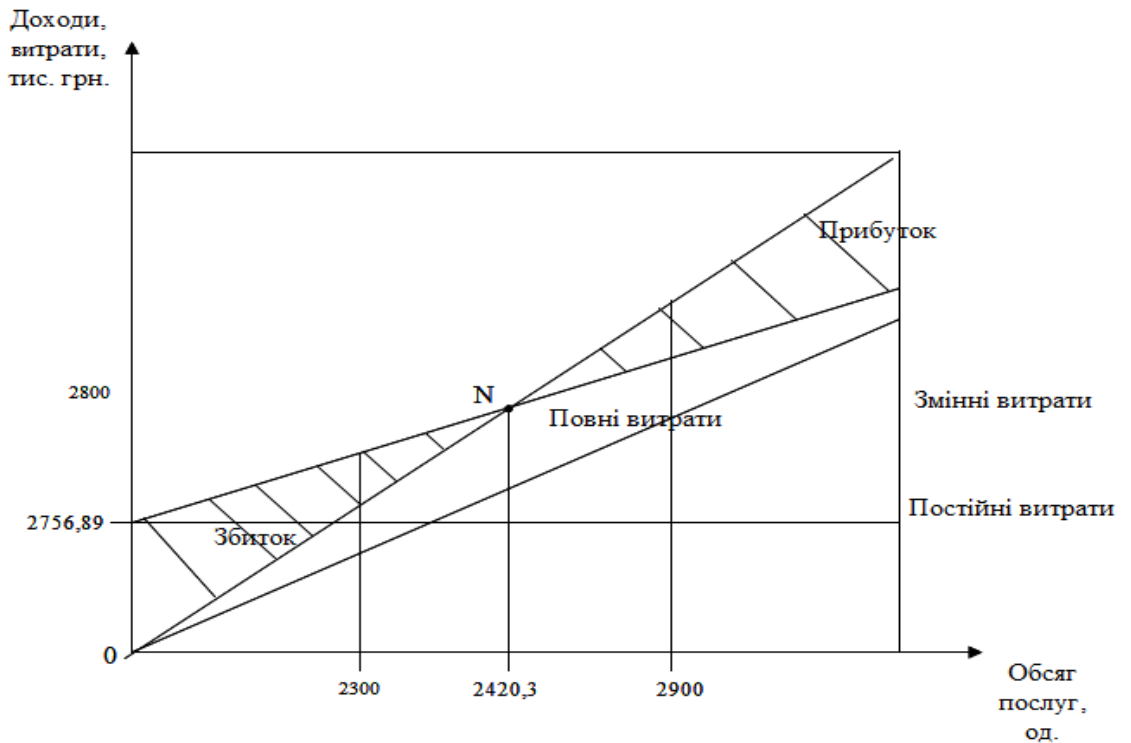

Рисунок 3.5. Графік беззбитковості

Розглянемо прогнозовані витрати ВАТ «ПЗТО» на 2023 рік. Згідно з очікуваннями керівництва підприємства, виручка від реалізації зросте до 5180 тис. грн. Це означає приріст на 36,1%. Така зміна виручки спричинить пропорційне збільшення змінних витрат, які досягнуть 755,97 тис. грн. (548,11 тис. грн. + 197,86 тис. грн.).

Сума постійних витрат залишиться на рівні 2008,89 тис. грн., тому загальна сума витрат підприємства становитиме 2764,86 тис. грн. Як результат, очікуваний прибуток складе 2415,14 тис. грн. (5180 – 2764,86), що на 30,9% більше порівняно з прибутком за перший квартал попереднього року.

Отже, хоча виручка збільшиться на 36,1%, прибуток зросте лише на 30,9%. Наприклад, якщо змінні витрати зростуть на 36,1%, а постійні витрати

зростуть лише на 7,2%, то очікуваний приріст прибутку буде не 32,8%, а лише 24,9%. У такому разі змінні витрати становитимуть 755,97 тис. грн. Загальна сума витрат (включаючи змінні та постійні витрати) буде дорівнювати 755,97 тис. грн. плюс 2153,53 тис. грн., що в сумі дає 2909,5 тис. грн.

Таким чином, прибуток складе 5180 тис. грн. мінус 2909,5 тис. грн., що дає 2270,5 тис. грн.

У нашому випадку коефіцієнт операційного важеля дорівнює: $(3305 - 548,11) : 748 = 3,68$. Це означає, що при збільшенні виручки на 36,1% прибуток зросте на $3,68 \times 36,1\% = 32,8\%$.

Зв'язок між цими розрахунками та попереднім прикладом є очевидним. Коли виручка зростає на 36,1%, прибуток збільшується на 32,8%.

$$\begin{aligned} & \frac{(\text{Виручка від реалізації} - \text{Змінні витрати})}{\text{Прибуток}} = \\ & = \frac{(\text{Постійні витрати} + \text{Змінні витрати} + \text{Прибуток}) - \text{Змінні витрати}}{\text{Прибуток}} = \\ & = \frac{(\text{Постійні витрати} + \text{Прибуток})}{\text{Прибуток}} \end{aligned}$$

$$\text{Тобто: } (3305 - 548,11) : 748 = (2008,89 + 748) : 748.$$

$$3,68 = 3,68.$$

Вплив операційного важеля безпосередньо залежить від рівня обсягу продажу та виручки. Зміни у виручці від реалізації призводять до коригування сили операційного важеля. Якщо постійні витрати високі, ефект операційного важеля буде значно сильнішим. І, навпаки, чим менші постійні витрати, тим слабше буде цей ефект. Це можна зрозуміти, якщо проаналізувати формулу для розрахунку сили операційного важеля.

Коли виручка від реалізації зменшується, сила операційного важеля збільшується. Це означає, що навіть невелике зменшення виручки призводить до значнішого зниження прибутку. Такий ефект спостерігається як при збільшенні, так і при зменшенні частки постійних витрат у загальних витратах. У цих умовах кожен відсоток зниження виручки має більш

виражений вплив на прибуток. Сила операційного важеля зростає швидше, ніж збільшуються постійні витрати.

Навпаки, коли виручка від реалізації зростає, і підприємство вже пододало точку беззбитковості, сила операційного важеля зменшується. Це означає, що з кожним відсотком зростання виручки приріст прибутку стає меншим. Причина в тому, що частка постійних витрат у загальних витратах зменшується. Таким чином, бізнес починає отримувати більший прибуток при зростанні реалізації. Проте, на більш пізніх етапах, коли витрати вже стали меншими, збільшення виручки впливає на прибуток менш значно, ніж на початкових етапах.

Ці принципи можуть бути корисними для підприємства при вирішенні важливих стратегічних завдань. Одним з таких завдань є планування податкових платежів, зокрема авансових. Це дає змогу оптимізувати витрати та прогнозувати фінансові потоки. Вчасне виконання таких завдань допомагає підприємству підготуватися до зобов'язань перед державою. В результаті зменшуються ризики, які виникають через недооцінку фінансових можливостей.

Формування комерційної політики є важливим елементом стратегії підприємства. Наприклад, якщо існують песимістичні прогнози щодо зниження обсягів реалізації, важливо уникати значного збільшення постійних витрат. Це надзвичайно важливо, оскільки зменшення виручки може спричинити значне зниження прибутку. Операційний важель тут відіграє важливу роль: кожен відсоток зменшення виручки може призвести до набагато більших витрат у прибутку, особливо коли постійні витрати залишаються на високому рівні.

Аналіз витрат для максимізації прибутку неможливий без визначення запасу фінансової міцності підприємства. Цей показник важливий, оскільки він дозволяє нам оцінити, наскільки зменшення обсягів реалізації може бути допустимим, перш ніж підприємство потрапить у зону збитків. Одним з основних елементів такого аналізу є поріг рентабельності. Це мінімальний

рівень виручки, при якому підприємство покриває всі витрати, але ще не отримує прибутку. Визначення цього порогу допомагає підприємству точніше прогнозувати фінансові результати. Завдяки цьому можна забезпечити стабільність підприємства навіть у складних умовах змінного ринкового середовища.

Поріг рентабельності обчислюється за такою формулою [23]:

$$\text{Поріг рентабельності} = \frac{\text{Постійні витрати}}{\text{Валова маржа у відсотковому вираженні}}$$

Валова маржа визначається як різниця між виручкою від реалізації та змінними витратами. У нашому випадку вона становить 2756,89 тис. грн. Це відповідає 83,4% від загального обсягу виручки, або 0,83415 у відносному вираженні. Це означає, що з кожної гривні виручки 83,4% складає валовий прибуток, який залишається після покриття змінних витрат.

$$\text{Пр} = 2008,89 : 0,83415 = 2408,3 \text{ тис. грн.}$$

Отже, коли виручка від реалізації досягає 3305 тис. грн, підприємство покриває всі свої витрати, як постійні, так і змінні, досягаючи точки беззбитковості. Після визначення порогу рентабельності, ми можемо обчислити запас фінансової міцності. Цей запас є різницею між фактичною виручкою і рівнем порогу рентабельності.

$$\text{Зфм} = 3305 - 2408,3 = 2408,3 \text{ тис. грн.}$$

Якщо виручка від реалізації знижується нижче рівня порогу рентабельності, це може призвести до погіршення фінансового становища підприємства та виникнення дефіциту ліквідних коштів. Запас фінансової міцності можна також виразити у відсотковому відношенні до виручки від реалізації. Наприклад, якщо запас фінансової міцності складає 2408,3 тис. грн, а виручка від реалізації - 3305 тис. грн, то запас фінансової міцності дорівнює 37%. Це означає, що підприємство може витримати зниження виручки на 37% без серйозних наслідків для фінансового стану.

Аналіз витрат та прибутку ВАТ «ПЗТО» за 2022-2023 рр., тис. грн.

Показник	2022 р.	2023 р.	Відхилення, +, -
Дохід від реалізації	3305	5180	+1875
мінні витрати	548,11	755,97	+207,86
Маржинальний дохід	2756,89	4424,03	+1667,14
Постійні витрати	2008,89	2008,89	-
Прибуток	748	2415,14	+1667,14

Розрахуємо прогнозований коефіцієнт загального маржинального доходу на 2023 рік: $KЗМД = 4424,03 / 5180 = 0,85$. Тепер, знаючи коефіцієнт, можемо обчислити точку беззбитковості: $TЗ = 2008,89 / 0,85 = 2363,4$ одиниць.

У 2023 році, зі збільшенням доходу від реалізації послуг на 1875 тис. грн. і зростанням змінних витрат на 207,86 тис. грн., маржинальний дохід ВАТ «ПЗТО» збільшиться на 1667,14 тис. грн. Постійні витрати залишаться незмінними, на рівні 2008,89 тис. грн. Таким чином, прибуток підприємства збільшиться на 1667,14 тис. грн.

Для кращого розуміння побудуємо графік беззбитковості.

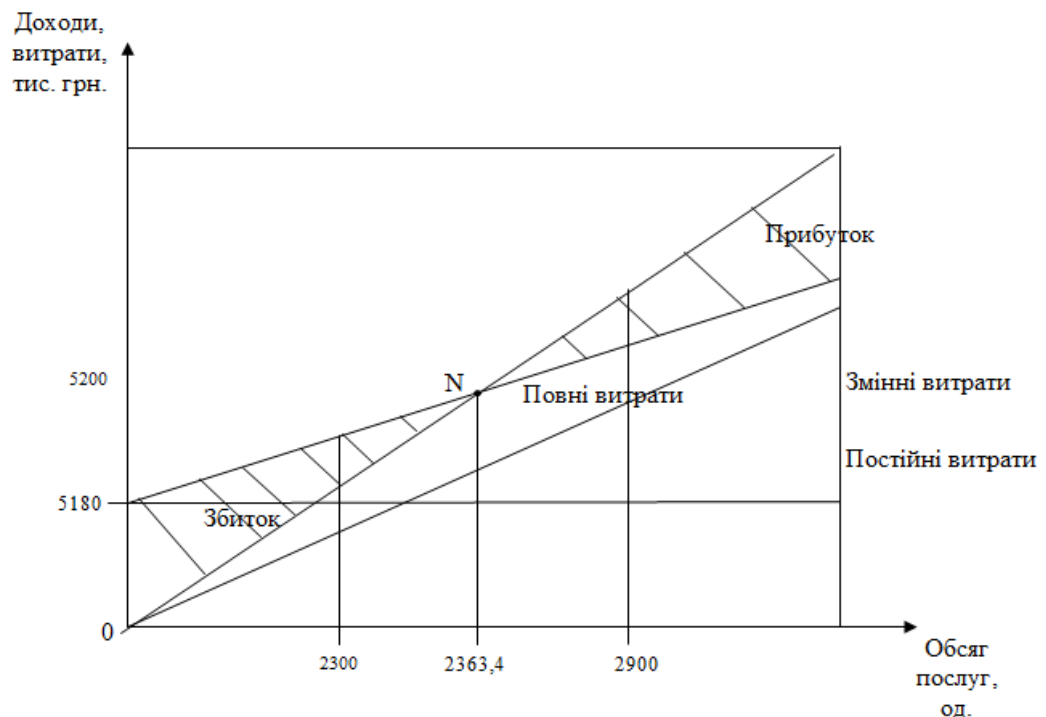

Рисунок 3.6. Графік беззбитковості

Отже, результат аналізу безбитковості показав, що у 2023 р. точка безбитковості знизилася порівняно з попереднім роком. Вона склала 2363,4 тис. одиниць. Це вказує на те, що ВАТ «ПЗТО» має можливість збільшити свій дохід. Це, в свою чергу, зменшує ризик того, що точка безбитковості наблизиться до нульового рівня.

Тепер, давайте розрахуємо поріг рентабельності для 2023 року.

$$\text{Пр.} = 2008,89 : 0,83415 = 2408,3 \text{ тис. грн.}$$

Отже, поріг рентабельності для 2023 р. залишиться таким самим, як і у 2022 році. Це пов'язано з тим, що постійні витрати не змінилися. Знаючи поріг рентабельності, ми можемо визначити запас фінансової міцності підприємства. Цей запас розраховується як різниця між фактичною виручкою від реалізації та рівнем порогу рентабельності.

$$\text{Зфм} = 5180 - 2408,3 = 2771,7 \text{ тис. грн.}$$

Оскільки виручка від реалізації не опускається нижче порога рентабельності, фінансове становище підприємства «ПЗТО» у 2023 р. залишатиметься стабільним. Це означає, що проблеми з дефіцитом ліквідних засобів не виникнуть. Отже, ми можемо стверджувати, що застосована методика аналізу є ефективною для прийняття управлінських рішень, які допомагають вирішувати різні фінансово-господарські завдання.

РОЗДІЛ 4
МЕТОДИКА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЕКОНОМІСТА
ПЛАНОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДДІЛУ МАШИНОБУДІВНИХ
ПІДПРИЄМСТВ З МЕТОЮ ОПТИМІЗАЦІЇ РЕЗЕРВІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАЦІ

4.1. Дидактичний проект консультативного заняття з теми «Виробничий процес і принципи його організації» дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (Економіка)

Вихідні дані:

навчальний заклад: Бахмутський навчально-науковий професійно-педагогічний інститут ХНУ ім. В.Н. Каразіна;

галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка;

спеціальність: 015 Професійна освіта (Економіка);

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський);

освітній ступінь: бакалавр;

дисципліна: «Організація виробництва та планування діяльності підприємств»;

тема: «Виробничий процес і принципи його організації».

Отже, дисциплін намістять такі характеристики як:

кількість кредитів – 7,5;

модулів – 1;

змістових модулів – 3;

загальний обсяг навчального часу складає 225 годин, з яких 20 годин відведено на аудиторну роботу (по 10 годин лекцій і практичних занять), а решта 205 годин – на самостійну роботу студентів [36].

Для заочної форми навчання співвідношення годин аудиторної роботи до самостійної становить 20/205.

У 8-му семестрі контроль засвоєння дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств» передбачає складання іспиту та захист курсової роботи [36].

Великий обсяг навчального матеріалу, складність навчальних завдань та значна частка часу, відведена на самостійну роботу студентів, зумовлюють необхідність проведення консультативних занять. Консультації допомагають студентам усунути прогалини в знаннях, роз'яснити складні аспекти теми та отримати додаткові практичні навички, необхідні для ефективного засвоєння матеріалу. Вони спрямовані на пояснення та уточнення ключових аспектів дисципліни, адаптацію знань до практичних завдань і стимулювання самостійної діяльності студентів. Особливо актуальними консультативні заняття є в умовах нових освітніх стандартів, які передбачають розвиток у студентів здатності до самонавчання, критичного мислення та інтеграції теоретичних знань із практикою [41].

Були визначені основні цілі проведення консультативного заняття з теми «Виробничий процес і принципи його організації» у рамках дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств» для студентів спеціальності 015 «Професійна освіта (Економіка)».

Основною метою проведення консультативного заняття є забезпечення додаткової підтримки студентам для більш глибокого розуміння матеріалу та практичних навичок.

Формування цілей консультативного заняття є ключовим етапом, який впливає на методичну організацію навчального процесу. Від цього залежить вибір форм, методів і засобів навчання, а також способів оцінювання результатів. Навчальні цілі виступають основним системоутворюючим

компонентом, який визначає очікувані результати підготовки майбутніх фахівців. Вони також визначають принципи побудови навчальної системи, враховуючи всі ключові параметри освітнього процесу (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Цілі консультативного заняття

Цілі консультативного заняття	Цілі формування різних рівнів засвоєння навчального матеріалу	Умови досягнення	Результат у вигляді дій здобувачів вищої освіти
1	2	3	4
1	Визначати та розпізнавати ключові поняття теми «Виробничий процес. Принципи організації процесу виробництва», зокрема такі, як виробничий процес, виробничий цикл, організація виробництва, типи виробництва, форми організації виробництва, а також формулювати основні принципи організації виробничого процесу.	Розуміння визначень понять «Технологічний процес» і «Прийом», а також сутності поняття «Виробничий процес».	Успішне і правильне ідентифікування основних понять теми «Виробничий процес. Принципи організації процесу виробництва», а також чітке формулювання принципів організації виробничого процесу.
2	Навчитися класифікувати виробничі процеси за різними критеріями; визначати переваги та недоліки кожного з видів руху предметів праці, а також детально характеризувати основні принципи організації виробничих процесів.	Виконання завдань першого рівня: правильне визначення понять і принципів організації виробничого процесу.	Здійснення правильної класифікації виробничих процесів за заданими критеріями, вказання переваг і недоліків видів руху предметів праці, а також обґрунтування принципів організації виробничого процесу.

Продовження таблиці 4.1

1	2	3	4
3	Виконувати аналіз та оцінювати структуру виробничого циклу, аналізувати виробничий процес і його організаційні принципи, визначати можливості для їх оптимізації.	Виконання дій першого та другого рівнів: визначення класифікації виробничих процесів, переваг і недоліків руху предметів праці та характеристика організаційних принципів.	Обґрунтовано проведено аналіз і оцінку структури виробничого циклу, сформульовано висновки щодо організації виробничого процесу та його вдосконалення.
4	Виконувати розрахунки тривалості операційного циклу залежно від типу руху предметів праці; робити висновки на основі проведених розрахунків, зокрема щодо ефективності окремих підходів до організації виробничого процесу.	Виконання дій першого, другого та третього рівнів: правильний аналіз структури виробничого циклу, визначення основних принципів організації виробничого процесу.	Проведено коректні розрахунки тривалості операційного циклу для різних типів руху предметів праці, зроблено висновки щодо їх відповідності принципам раціональності, економічності та соціальної справедливості.

Отже, було сформовано основні цілі консультативного заняття за темою «Виробничий процес і принципи його організації», що входить до дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств». Цілі спрямовані на забезпечення ефективного засвоєння матеріалу здобувачами вищої освіти спеціальності 015 «Професійна освіта (Економіка)». Зокрема, вони враховують необхідність розуміння ключових понять, аналізу виробничих процесів та практичного застосування отриманих знань у контексті майбутньої професійної діяльності.

Майбутній фахівець повинен володіти навичками самостійного опрацювання та використання інформаційних джерел. З цією метою представлено перелік основних джерел, рекомендованих для підготовки студентів до консультаційних занять відповідно до вимог робочої програми дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств». Ці джерела спрямовані на формування теоретичних знань,

розвиток аналітичних умінь та практичних навичок у межах майбутньої професійної діяльності.

Нижче наведено список основної та додаткової літератури. Також представлено інформаційні ресурси, рекомендовані для вивчення дисципліни. Вони сприяють якісній підготовці до консультативного заняття. У цьому переліку містяться як теоретичні матеріали, так і практичні рекомендації. Використання цих джерел допоможе всебічно зрозуміти тему. Крім того, вони сприятимуть розвитку професійних компетентностей:

Рекомендована література:

Методичне забезпечення

1. Конспект лекцій «Організація виробництва та планування діяльності підприємств» для студентів денної та заочної форми навчання спец. 015.00 Професійна освіта (Економіка) / Атаєва О.А.; ННППІ УПА (Бахмут). Бахмут, 2020. 96 с.

2. Методичні вказівки до виконання практичних робіт з дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств» для студентів денної та заочної форми навчання спец. 015.00 Професійна освіта (Економіка) / Атаєва О.А.; ННППІ УПА (Бахмут). Бахмут, 2020. 22 с.

3. Методичні вказівки до проведення самостійної роботи студентів з дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств» для студентів денної та заочної форми навчання спец. 015.00 Професійна освіта (Економіка) / Атаєва О.А.; ННППІ УПА (Бахмут). Бахмут, 2020. 48 с.

Базова література

1. Васильков В.Г. Організація виробництва : навч. посібн. Київ: КНЕУ, 2017. 524 с.

2. Галушак М. П. Організація виробництва у прикладах та задачах: навч. посіб. Київ: Кондор, 2018. 212 с.

3. Гриньова В.М. Організація виробництва : підр. для ВНЗ. Київ: Знання, 2019. 528 с.

4. Галушак М. П. А. О. Оксентюк, І. Б. Гевко. Організація виробництва у прикладах та задачах: навч. посіб. Київ: Кондор, 2020. 212 с.
5. Петрович Й.М. Організація виробництва: практикум для ВНЗ. Київ: ЦНЛ, 2018. 336 с.
8. Планування діяльності підприємства. Практикум : навч. посіб. / Г.М. Тарасюк. Київ: Кондор, 2012. 266 с.
9. Тян Р.Б. Організація виробництва : навч. посібн. для ВНЗ., Київ: ЦНЛ, 2015. 248 с.

Допоміжна література

1. Єгупов Ю.А. Організація виробництва на промисловому підприємстві. Одес. держ. екон. ун-т. Київ, Центр наук. літ-ри, 2020. 488 с.
2. Захарченко В. І. Підприємницькі мережі як матеріальна й організаційна основа гнучкої територіальної організації виробництва. Вісник Київського інституту бізнесу та технологій, 2018. № 2. С. 17-19.
3. Козик В.В. Організація виробництва: навч. посібн. для ВНЗ. Київ: Знання, 2017. 222 с.
4. Планування діяльності підприємства : навч. посібник / В.В. Іванова. Київ: Центр навч. літератури, 2019. 472 с.
5. Петров В. М. Організація виробництва та планування діяльності на підприємствах АПК [Електронний ресурс] : навч. посіб. Харків: Харк. нац. аграр. ун-т, 2016. 324 с.

Інформаційні ресурси

1. Електронний навчально-методичний комплекс з дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://do.uipa.edu.ua/course/view.php?id=2414>
2. <http://www.alleng.ru/edu/econom3.htm>
3. <http://www.alleng.ru/edu/econom2.htm>

Конспект лекцій з дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств» є основним джерелом для підготовки здобувачів вищої освіти до консультації. (табл. 4.2) [44].

Таблиця 4.2

**Визначення ключових питань для консультування та розробка
відповідей на можливі запити**

Теми (або тема) дисципліни	Зміст програми за кжною темою	Найбільш складні питання за темами	Відповіді на питання
Виробничий процес. Принципи організації процесу виробництва	1. Які елементи входять до складу виробничого процесу? 2. Як класифікується виробничий процес за основними ознаками?	1. Назвіть основні складові виробничого процесу та їх роль у виробництві. 2. Як визначити види виробничих процесів відповідно до їх класифікації?	1. Виробничий процес включає наступні складові: - Основні процеси – це технологічні дії, під час яких змінюються геометричні параметри, розміри або фізико-хімічні властивості виробу. - Допоміжні процеси – забезпечують безперервність основних процесів, такі як виготовлення і ремонт інструментів, устаткування чи забезпечення енергією (електричною, тепловою, водою, парою тощо). - Обслуговуючі процеси – виконуються для підтримки основних і допоміжних процесів, але не створюють продукції (наприклад, зберігання, транспортування, технічний контроль).
		3. Які основні принципи лежать в основі організації виробничого процесу? 4. Які існують основні групи виробничого процесу?	2. Організація виробничого процесу повинна забезпечувати його максимальну ефективність. Для досягнення цього необхідно дотримуватись таких принципів: спеціалізація виробництва; пропорційність; паралельність; прямоточність; безперервність; ритмічність; автоматизація. Процес виготовлення продукції розподіляється за етапами: а) заготівельні роботи; б) оброблювальні операції; в) складальні процеси. Крім того, за характером руху предметів праці у виробництві процеси поділяються на: а) безперервні; б) переривчасті. Виробничий процес поділяється на три основні категорії: управлінські процеси; організаційні процеси виробництва; безпосередньо виробничі процеси

На цьому етапі було визначено основні питання теми «Виробничий процес і принципи його організації», які викликають найбільші труднощі у здобувачів вищої освіти спеціальності 015 «Професійна освіта (Економіка)» під час їх вивчення у межах дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств».

Вибір методів активізації навчального процесу.

Наступним кроком стане підбір ефективних дидактичних методів для активізації навчальної діяльності студентів під час консультації (див. табл. 4.3) [58]. Обрані методи сприятимуть підвищенню мотивації до навчання, глибшому розумінню матеріалу та формуванню практичних навичок.

Таблиця 4.3

Методи активізації навчальної діяльності студентів на консультації

Дидактичні методи	Реалізація методів при проведенні консультаційного заняття
1	2
Методи підвищення наочності	Застосування інтерактивної дошки та мультимедійного проектора для візуалізації матеріалу з теми «Виробничий процес і принципи його організації». Для покращення сприйняття інформації також використовуються плакати, які ілюструють «Елементи (ресурси) та результати виробничого процесу». Такі підходи дозволяють забезпечити більш наочне представлення інформації, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу студентами. Для інтерактивності можна доповнити демонстрацію відеороликами або інфографікою, що відображають реальні виробничі процеси.
Мотиваційні методи	Для забезпечення мотивації під час заняття використано: Тип мотивації: внутрішня; Вид мотивації: вступна; Метод: мотивуючий вступ; Приєм: віднесення до особистості. Повідомлення важливості теми: «Вивчення теми "Виробничий процес і принципи його організації" є надзвичайно важливим для вашої майбутньої професійної діяльності. На підприємствах часто виникають ситуації, у яких економіст повинен продемонструвати свою компетентність. Для вас, як майбутніх економістів, ця тема має особливу актуальність. Розуміння принципів організації виробничого процесу та знання його ключових аспектів допоможе вам успішно працювати у сфері виробництва. Зокрема, технологічні процеси, які є центральною частиною виробничого процесу, передбачають зміну та вдосконалення стану предметів праці шляхом зміни їхніх геометричних форм, розмірів і фізико-хімічних властивостей.

Продовження таблиці 4.3

1	2
Проблемні методи	Застосування методу постановки проблемних запитань. Проблемні запитання для обговорення: 1. Які основні положення закладені в теорії організації виробництва? 2. Що включає поняття виробничого процесу, та які принципи його організації є ключовими? 3. Які існують типи виробництва, і як їх можна охарактеризувати з точки зору техніко-економічних показників? 4. У чому полягає структура виробничого циклу, та які основні його етапи? 5. Які методи використовуються для розрахунку тривалості виробничого циклу? 6. Як здійснюється організація потокового виробництва, і які її основні особливості? 7. Які специфічні риси притаманні організації автоматизованого виробництва? 8. Що являє собою гнучке інтегроване виробництво, і які його переваги в сучасних умовах?
Комуникативні методи	Застосування імітацій реальних виробничих ситуацій для практичного опрацювання матеріалу. Допоміжні процеси можуть включати такі етапи, як заготівельні, оброблювальні, складальні та оздоблювальні. Їх основна мета полягає не у випуску кінцевої продукції, а у створенні необхідних умов для ефективного виконання основних виробничих процесів. Особливу увагу приділяють технічному контролю стану обладнання, його ремонту та обслуговуванню. У деяких випадках це передбачає виготовлення окремих деталей, інструментів, виконання фарбувальних робіт чи складальних операцій. Сукупність таких допоміжних процесів формує допоміжне виробництво підприємства. Наприклад, до його складу можуть входити інструментальне, ремонтне або енергетичне виробництво. Для кращого розуміння матеріалу студентам пропонується моделювання реальних ситуацій, що можуть виникати у виробничій діяльності, з подальшим аналізом рішень. Такий підхід сприяє не лише засвоєнню теоретичних знань, але й формуванню практичних навичок для їх застосування у майбутній професійній діяльності.

Таким чином, для консультації були обрані ефективні методи активізації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Вибір способів організації консультативного заняття

Наступним кроком є визначення оптимальних способів організації консультативного заняття. Цей вибір здійснюється з урахуванням особливостей теми, рівня підготовки студентів і дидактичних завдань. При

цьому беруться до уваги дані, представлені в таблиці 4.4 [42]. Такий підхід забезпечує більш раціональну організацію навчального процесу, сприяє ефективному засвоєнню матеріалу і розвитку професійних компетентностей.

Таблиця 4.4

Варіанти організації консультативного заняття

№ варіанта	Етапи організації заняття	Характеристика варіанта
1	2	3
1	- вступне слово викладача; - відповіді на запитання здобувачів вищої освіти та обговорення цих питань; - підсумкове слово викладача.	Однак такий формат проведення лекції-консультації має певний недолік. Відсутність чіткої структури та послідовності у питаннях, які ставлять студенти, створює труднощі для викладача. Запитання часто надходять у довільному порядку, що може знижувати ефективність консультації та ускладнювати систематизацію інформації. Для підвищення якості заняття доцільно заздалегідь структурувати запитання або спрямовувати дискусію в межах визначених тем.
2	- попередній збір запитань від здобувачів вищої освіти у письмовій формі та їх подальша систематизація; - надання викладачем відповідей на попередньо отримані запитання; - відповіді на додаткові запитання, які виникають у ході консультації. - організація обговорення та обміну думками між студентами. - підведення підсумків заняття.	На відміну від попереднього формату, цей підхід дозволяє викладачу чітко структурувати відповіді. Це сприяє більш логічному викладу інформації, що забезпечує краще засвоєння матеріалу студентами. Крім того, систематизація питань дозволяє зосередити увагу на ключових аспектах теми та врахувати специфіку запитів аудиторії. Такий підхід створює умови для продуктивної взаємодії, стимулює розвиток критичного мислення.
3	- надання завдань для самостійного опрацювання матеріалу теми; - формулювання здобувачами вищої освіти запитань до викладача; - надання відповідей на запитання та їх детальне обговорення.	У цьому форматі консультація виконує роль додаткового джерела інформації для роз'яснення складних питань і уточнення незрозумілих аспектів навчального матеріалу. Такий підхід не лише допомагає студентам глибше зрозуміти матеріал, але й сприяє розвитку їхньої самостійності та критичного мислення. Завдяки можливості обговорення, здобувачі отримують ширше уявлення про тему, що розглядається, і можуть інтегрувати отримані знання у контекст майбутньої професійної діяльності.

Продовження таблиці 4.4

1	2	3
4	- оголошення теми консультації; - проведення консультації кількома спеціалістами у певній галузі науки і техніки з обговорення актуальних питань сучасної науки та новітніх технологій.	Цей формат лекції-консультації зазвичай застосовується під час вивчення спеціальних дисциплін. Часто для цієї мети використовуються наукові семінари, які дозволяють залучати експертів для глибокого розгляду складних тем. Такий підхід створює можливості для зіставлення різних точок зору провідних науковців на одну проблему. Це сприяє не лише розширенню кругозору здобувачів вищої освіти, але й формує навички ведення конструктивних дискусій та аргументованого відстоювання своєї позиції. Окрім того, такий формат допомагає краще зрозуміти сучасні тенденції у галузі науки і техніки, а також стимулює розвиток критичного мислення.

Відповідно до представленої таблиці, обрано перший варіант організації консультативного заняття. У цьому форматі викладач акцентує увагу на поясненні питань. Ці питання викликали труднощі або залишилися незрозумілими для здобувачів вищої освіти.

Розробка сценарію консультативного заняття

На наступному етапі передбачається розробка сценарію проведення заняття. Цей сценарій враховує обраний варіант організації (табл. 4.5) [58]. У сценарії визначається послідовність дій викладача. Також зазначаються кроки, які мають виконати здобувачі освіти.

Консультація має бути чітко структурованою. Вона може включати вступне слово викладача. Далі слідує роз'яснення складних питань. Передбачаються інтерактивні елементи. Вони залучають студентів до дискусії. Завершується заняття підсумковим обговоренням.

Такий підхід забезпечує ефективність консультації. Він сприяє глибшому розумінню навчального матеріалу.

Сценарій консультативного заняття

Етапи консультативного заняття	Дії викладача	Дії здобувачів вищої освіти
1	2	3
Організаційний момент	Викладач вітає студентів, проводить перекличку. Пропонує розпочати роботу на консультації.	Студенти вітають викладача, беруть участь у перекличці, готуються до активної роботи на консультації.
Повідомлення теми і мети уроку	Викладач оголошує тему заняття «Виробничий процес і принципи його організації». Формулює основні цілі: сформулювати розуміння видів виробничих процесів та їх взаємозв'язку на підприємстві.	Студенти записують тему, сприймають цілі заняття. Обговорюють, які результати вони мають досягти під час опрацювання матеріалу.
Мотивація мети	Викладач наголошує на важливості теми «Виробничий процес і принципи його організації». Зазначає, що у професійній діяльності економіста виникає багато ситуацій, де ці знання необхідні. Пояснює, що технологічні процеси є основою виробничого процесу. Розповідає, як у процесі роботи змінюються геометричні форми, розміри та фізико-хімічні властивості предметів праці. Вказує, що знання цієї теми допоможуть студентам у професійному зростанні та стануть фундаментом для кар'єрного розвитку.	Студенти усвідомлюють важливість теми, проявляють інтерес до її вивчення. Готуються до активного засвоєння матеріалу.
Актуалізація знань	Викладач проводить фронтальне опитування для перевірки базових знань студентів. Ставить такі запитання: Як можна пояснити термін «Фаза»? Як визначаються типи виробництва? Які операції розрізняють залежно від засобів праці?	Студенти відповідають на поставлені запитання. Вони діляться своїми знаннями та аргументують відповіді. 1. Фаза – це сукупність дій, які характеризують завершення окремої частини технологічного процесу. Вона пов'язана з переходом предмета праці з одного якісного стану до іншого. 2. Тип виробництва – це характеристика, яка враховує організаційні, технічні та економічні особливості.

Продовження таблиці 4.5

1	2	3
		2. Визначається за такими факторами: - номенклатура виробів; - обсяг виробництва; - стабільність номенклатури; - рівень завантаження робочих. 3. Залежно від засобів праці розрізняють такі операції: - ручні: виконуються працівниками без застосування машин та механізмів; - машинно-ручні: проводяться за допомогою машин чи ручного інструмента під наглядом працівника; - машинні: виконуються на верстатах, установках або агрегатах з мінімальною участю людини; - автоматизовані: здійснюються на автоматичному устаткуванні або автоматичних лініях без постійного втручання працівника.
Формування ООД	Здобувачі вищої освіти беруть участь у консультації, яка проходить відповідно до затвердженого плану. Викладач використовує метод пояснення для детального висвітлення матеріалу. План консультації: 1. Розкриття поняття «виробничий процес». 2. Визначення сутності, структури та принципів організації виробничого процесу. 3. Ознайомлення з основними принципами організації виробничого процесу та їх практичним значенням.	Дії студентів: Студенти уважно слухають пояснення викладача. Вони ведуть записи ключових моментів та формулюють питання для подальшого обговорення. Додатково: На консультації викладач не лише пояснює теоретичні аспекти, але й наводить практичні приклади. Наприклад, як різні підприємства застосовують принципи організації виробничих процесів у реальних умовах. Це сприяє кращому розумінню матеріалу та допомагає здобувачам встановити зв'язок між теорією та практикою.
Визначення проблемних моментів під час вивчення питань теми та формування ВД		Студенти ставлять запитання щодо незрозумілих аспектів теми. Записують пояснення викладача для подальшого аналізу. Запитання студентів: 1. Що означає принцип пропорційності? Відповідь викладача: Принцип пропорційності полягає у забезпеченні рівної продуктивності всіх виробничих підрозділів (цехів,

Продовження таблиці 4.5

1	2	3
	Викладач запитує студентів про труднощі, які вони зустріли під час самостійного опрацювання теми. Відповідає на запитання, пояснює складні моменти. Зокрема, звертає увагу на такі аспекти: 1. Принцип пропорційності, що означає рівномірну продуктивність усіх підрозділів і робочих місць підприємства. 2. Принцип диференціації, який передбачає поділ виробничого процесу між підрозділами за технологічною чи предметною ознакою.	дільниць) та окремих робочих місць протягом одиниці часу. Це дозволяє уникнути «вузьких місць» і підвищує ефективність виробничого процесу. 2. Що означає принцип диференціації? Відповідь викладача: Принцип диференціації стосується розподілу виробничого процесу виготовлення виробів між окремими підрозділами. Це може бути організовано за технологічним принципом (наприклад, цехи для обробки або складання) чи предметним (зосередження роботи над конкретними виробами). Такий підхід підвищує спеціалізацію та продуктивність праці.
Підведення підсумків	Викладач підсумовує результати консультації. Зазначає: «Сьогодні ми детально обговорили питання, які викликали у вас труднощі. Тепер перевіримо, як ви засвоїли матеріал. Скажіть, будь ласка, що таке "Виробничий процес"?» Додає пояснення та заохочує до активного обговорення.	Студенти уважно слухають підсумки викладача. Відповідають на запитання. Відповідають: «Виробничий процес - це комплекс взаємопов'язаних процесів праці та природних процесів, які спрямовані на виготовлення певної продукції». Пояснюють це на прикладах. Студенти демонструють засвоєння основних понять теми. Їхні відповіді показують, що вони зрозуміли сутність виробничого процесу. Виробничий процес визначено як поєднання трудових та природних дій, спрямованих на створення кінцевої продукції.

Таким чином, на цьому етапі було підготовлено сценарій проведення консультативного заняття. Він створений відповідно до обраного формату організації заняття.

Заключний етап.

На завершальному етапі було розроблено контурний конспект. Він присвячений темі «Виробничий процес і принципи його організації». Цей матеріал створено в рамках дисципліни «Організація виробництва та

планування діяльності підприємств». Конспект призначений для здобувачів вищої освіти спеціальності 015 «Професійна освіта (Економіка)».

Контурний конспект має на меті полегшити засвоєння основних понять теми. У ньому викладено ключові теоретичні аспекти. Також представлено структуровані питання для самостійного опрацювання. Окрім цього, конспект містить практичні приклади.

Цей підхід сприяє глибшому розумінню матеріалу. Він допомагає студентам оволодіти професійними знаннями. Отримані знання стануть основою для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Конспект – це набір взаємопов'язаних опорних сигналів, які відображають зміст теми. За кількістю представленої інформації конспекти поділяються на два типи. Це повні конспекти та контурні (опорні) конспекти.

За формою подання матеріалу конспекти також класифікуються. Вони можуть бути у вигляді планів-конспектів або конспектів-схем.

План-конспект стисло відображає зміст кожного пункту плану. Він подає інформацію компактно та структуровано.

Конспект-схема є ієрархічною структурою понять теми. Ця структура впорядкована відповідно до плану. Вона доповнена основними фактами та відомостями.

Крім того, конспекти виконують важливу функцію. Вони допомагають студентам упорядковувати матеріал та полегшують його засвоєння. Використання схем і планів сприяє кращому розумінню теми та підвищує ефективність навчання.

У повному конспекті зазвичай подається вся нова та основна інформація. Він містить детальний виклад матеріалу. У такому форматі конспект охоплює максимальний обсяг даних, необхідних для повного розуміння теми.

Контурний (або опорний) конспект має інший підхід до представлення матеріалу. У ньому подаються лише ключові положення нової інформації. Ці положення часто виражаються через таблиці, графіки, аббревіатури, символи

або позначення. Крім того, можуть використовуватись акценти для виділення важливих моментів.

Контурний конспект є зручним інструментом для швидкого засвоєння інформації. Він допомагає фокусуватися на найважливіших аспектах теми. Такий формат також сприяє кращій візуалізації матеріалу і полегшує його повторення.

Контурний конспект заняття на тему «Виробничий процес і принципи його організації» підготовлено в рамках дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств». Він створений для здобувачів вищої освіти спеціальності 015 «Професійна освіта (Економіка)».

Цей матеріал представлено у Додатку А. У конспекті систематизовано ключові аспекти теми. Особливу увагу приділено основним поняттям, принципам та процесам організації виробництва.

Контурний конспект розроблено з метою полегшення засвоєння складного матеріалу. Він включає структуровані відомості, таблиці, схеми та графіки. Такий підхід сприяє більш ефективному засвоєнню знань і забезпечує їх застосування у майбутній професійній діяльності.

ВИСНОВКИ

Перший розділ магістерської роботи обґрунтовує необхідність професійної перепідготовки як ключового чинника забезпечення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств у сучасних умовах. У роботі визначено теоретико-методологічну основу професійної перепідготовки, яка базується на системному, суб'єктно-діяльнісному, аксіологічному та синергетичному підходах. Ці підходи дозволяють організувати перепідготовку фахівців як цілісний процес, що інтегрує оновлення знань, розвиток професійних компетенцій, формування ціннісних орієнтацій і здатності до інноваційної діяльності.

Розкрито важливість професійної перепідготовки для адаптації фахівців до сучасних технологічних викликів, зростання вимог до якості продукції та управління ресурсами. Зокрема, підкреслено роль перепідготовки у забезпеченні ефективності використання нових технологій, підвищенні продуктивності праці та вдосконаленні управлінських рішень.

Аналіз суб'єктності як ключової якості фахівця дозволив виділити важливість розвитку самовизначення, самореалізації, критичного мислення та адаптивності. Сформовано концептуальні засади організації навчального процесу, які базуються на суб'єкт-суб'єктній взаємодії, акмеологічному підході до досягнення професійної майстерності та синергетичному баченні перепідготовки як відкритої системи.

Таким чином, професійна перепідготовка фахівців машинобудівних підприємств є не лише засобом оновлення знань і навичок, але й важливим інструментом розвитку інноваційного потенціалу підприємства. Вона сприяє створенню конкурентоспроможної професійної спільноти, яка відповідає сучасним викликам ринку та забезпечує стійкий розвиток галузі.

У другому і третьому розділі дан аналіз витратам на виробництво, що є одним із ключових інструментів управління витратами. Це дозволяє

здійснити комплексну оцінку ефективності використання ресурсів підприємства, визначити потенційні резерви для збільшення прибутку та зниження собівартості одиниці продукції. Цей процес є важливим для всебічного розуміння економічних результатів діяльності підприємства та для розробки оптимальних управлінських рішень.

Основною метою аналізу витрат на виробництво є виявлення можливостей для раціонального використання ресурсів, забезпечення інформаційної підтримки для прийняття управлінських рішень і досягнення оптимального рівня витрат. Важливим етапом аналізу є оцінка загальної суми витрат на виробництво, а також визначення відхилень фактичних витрат від прогнозних. Крім того, аналіз витрат дозволяє виявити фактори, що впливають на ці відхилення, а також оцінити їх динаміку.

У випадку ВАТ «ПЗТО» фактичні загальні витрати на виробництво продукції за 2022-2023 роки перевищили базові показники: у 2022 р. витрати були вищими на 220 тис. грн, а у 2023 р. – на 442 тис. грн. Основні фактори, що спричинили таке відхилення, включають збільшення витрат на матеріали (у 2022 р. на 134 тис. грн, у 2023 р. – на 248 тис. грн) та зростання витрат на оплату праці (у 2022 р. на 19 тис. грн, у 2023 р. – на 61 тис. грн). При цьому зменшилися амортизаційні витрати, що становили менше 1% від загальних витрат.

Що стосується структури витрат, то вона залишалася відносно стабільною: матеріальні витрати займали значну частку в загальних витратах (понад 50%), зокрема у 2022 р. вони склали 52,3%, а у 2023 р. – 53,7%. Зміни в структурі витрат мають важливе значення для оцінки ефективності виробництва. Наприклад, збільшення питомої ваги витрат на заробітну плату свідчить про зростання трудомісткості продукції, а зростання питомої ваги матеріальних витрат – про підвищення продуктивності праці. Зниження питомої ваги амортизаційних витрат може свідчити про удосконалення технічної бази підприємства або зміну амортизаційної політики.

Аналіз витрат також дозволяє оцінити зміну витрат на одиницю продукції. Наприклад, у 2022 р. витрати на одну грн товарної продукції зменшилися на 20,2, а в 2023 р. – на 17,9. Це зниження було зумовлене такими факторами, як зміна структури продукції, зниження цін на ресурси, зміна цін на продукцію та зміна ресурсомісткості продукції.

У той же час, результати аналізу собівартості показують певну нестабільність у виробничій діяльності ВАТ «ПЗТО». Собівартість продукції в різних кварталах змінювалася по-різному: у першому кварталі вона знизилася на 30%, у другому зменшилася лише на 2%, а в третьому кварталі спостерігалось збільшення на 6%. Це вказує на певні труднощі у виробничому процесі, зокрема на зниження обсягів реалізації продукції, що негативно впливає на прибутковість.

Що стосується прогнозування, то підприємство очікує збільшення виручки на 36,1%, що також передбачає збільшення змінних витрат на 36,1%. Згідно з розрахунками, це призведе до зростання прибутку на 30,9%. Такий результат може бути досягнутий за умови збереження стабільності постійних витрат і ефективного контролю за змінними витратами.

Основною умовою підвищення ефективності діяльності ВАТ «ПЗТО» є зниження витрат. Це дозволить досягти кількох важливих цілей:

1. Збільшення прибутку завдяки зниженню витрат дозволяє підприємству вкласти додаткові кошти в модернізацію виробництва, дослідження та розробку нових видів продукції, покращення соціальних умов для працівників тощо.
2. Зниження витрат дасть можливість знизити ціни на продукцію, що підвищить її конкурентоспроможність і попит на ринку.
3. Зменшення витрат допоможе знизити потребу в оборотних коштах, що позитивно вплине на фінансову стабільність підприємства та збільшить можливості для інвестування в нові проекти.

Загалом, для підприємства важливо впроваджувати ефективні методи управління витратами, такі як автоматизація виробничих процесів, використання більш економічних матеріалів та технологій, оптимізація

трудоу ресурсів і постійний моніторинг витрат на всіх етапах виробничого циклу. Тільки таким чином підприємство зможе підвищити свою конкурентоспроможність, знизити витрати та досягти сталого економічного зростання.

Таким чином, проведений аналіз витрат і собівартості продукції підприємства ВАТ «ПЗТО» показав важливість ефективного контролю за витратами для забезпечення сталого фінансового розвитку підприємства. Зменшення витрат на виробництво та впровадження новітніх технологій стане основою для збільшення прибутку і досягнення конкурентних переваг на ринку.

У розділі чотири розглянутий підхід до організації консультативних занять із дисципліни «Організація виробництва та планування діяльності підприємств» демонструє важливість комплексної підготовки здобувачів освіти у контексті їхньої майбутньої професійної діяльності. Основними аспектами підготовки стали чітке формулювання цілей, вибір ефективних методів активізації навчальної діяльності, а також адаптація моделі проведення занять до специфіки дисципліни.

У ході аналізу були визначені найбільш доцільні підходи до організації занять, що включають інтерактивність, проблемно-орієнтовані методи та акцент на практичному застосуванні знань. Це сприяє не лише кращому розумінню теоретичного матеріалу, а й формуванню у студентів аналітичного мислення, здатності до самостійної роботи і прийняття обґрунтованих рішень.

Розроблений сценарій консультаційних занять враховує сучасні вимоги до навчального процесу, такі як системність, структурованість і орієнтованість на практичну діяльність. Використання додаткових інструментів, таких як контурний конспект, забезпечує ефективне засвоєння матеріалу та розвиток професійних компетенцій. Отримані результати можуть бути адаптовані для використання в інших дисциплінах і рівнях освіти, що підвищує їх універсальність і практичну цінність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва А. В., Васильєва В. Г. Удосконалення обліку витрат на виробництво та формування собівартості продукції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Вип. 23. С. 5-9.
2. Альошкіна Н., Вороная Н., Чернишова Н. Класифікація витрат на виробництво. Податки та бухгалтерський облік. 2019. черв. (№49). С. 24-30.
3. Андрєєв, А.А. Професійна освіта: теорія і практика. Харків: Освіта України, 2020. 320 с.
4. Андрійчук В. Г. Економічна теорія: навч. посіб. Київ: Либідь, 2022. 412 с.
5. Асатурян В.В. Шляхи оптимізації ресурсів для забезпечення ефективності праці машинобудівних підприємств. Студенти та молодь – для майбутнього країни : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (м. Харків, 14–15 листопада 2024 р.) : у 3 т. Харків : БННППІ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2024. Т. 2. С. 9-11.
6. Безугла Л.С. Механізм державного регулювання підприємницької діяльності. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 6. С. 89-92.
7. Бех, І.Д. Особистісно зорієнтована освіта: філософія, теорія, практика. Київ: Основа, 2018. 412 с.
8. Бланк И.А. Управление затратами. Киев: Ника-Центр, 2019. 423 с.
9. Богомолова І.О., Іванов В.Ю. Формування системи управління витратами на підприємстві. Економічний часопис-XXI. 2017. № 3 - 4. С. 54-57.
10. Боденчук Л.Б. Формування професійних компетенцій керівників різних рівнів управління машинобудівного підприємства як умова підвищення потенціалу його інноваційного розвитку // Вчені записки Університету «КРОК», 2015. Вип. 42. С. 154-161.
11. Борисюк І.О., Семеняка Я. В. Формування системи управління витратами підприємства. «Modern Economics». Електронне наукове фахове видання з економічних наук, 2017. № 6 (2017). С. 15-23.

12. Бурик А.М. Планування діяльності підприємства : навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2018. 260 с.
13. Варченко О.М. Методичні підходи до управління витратами сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2020. № 12. С. 19-26.
14. Васильєв А.П. Управління фінансовими ресурсами. Харків: Фоліо, 2019. 335 с.
15. Витрати підприємств: суть, сучасні підходи до їх оцінки та управління. Вісник економічної науки України. 2018. № 2 (35). С. 113-120.
16. Вороная Н. Класифікація витрат на виробництво. Податки та бухгалтерський облік. 2016. № 32.
17. Гайдаржинська О.М., Коверга Д.О. Основні методи калькулювання собівартості продукції та різновиди систем обліку витрат. Економіка і суспільство. 2018. №17. С. 639-643.
18. Гетьман Т.М. Управління витратами на підприємстві : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2015. 160 с.
19. Грінченко Т. В. Економічний аналіз: теорія і практика. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 432 с.
20. Давидюк Т. В. Класифікація витрат в управлінському обліку як ефективний напрям управління витратами. Східна Європа: економіка, бізнес та управління: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 2 (07). С. 275-279.
21. Дмитрієв І.А., Шевченко І.Ю. Економіка підприємства : навч. посіб. для практичних занять і самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів. Харків: ХНАДУ, 2019. 292 с.
22. Дробишева О.О. Сучасні методи управління витратами на підприємстві. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. Вип. 5. С. 90-94.
23. Економіка підприємства : навч. посіб. / А. І. Яковлев та ін.; ред. А.І. Яковлев, Л.С. Ларка; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". Харків: ХПІ, 2021. 515 с.

24. Економіка підприємства : навч. посіб. / О. М.Бандурка та ін.; за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків : ХНУВС. 2020. 192 с.
25. Економіка підприємства : навч. посіб. для студентів ЗВО / Н. М. Колпаченко та ін. Харків : Діса плюс, 2019. 277 с.
26. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. Л. Г. Ліпич. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. С. 768.
27. Економіка підприємства : підручник / заг. та наук. ред. Г.О. Швиданенко. вид. 4-те, перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2019. 816 с.
28. Економіка підприємства : підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.
29. Жеребченко Н.В. Системи управління витратами на підприємстві. Економіка. Фінанси. Право. 2016. № 6. С. 100-104.
30. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. №1556-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. №37 - 38. С. 4-12.
31. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. №38 - 39. С. 8-17.
32. Іванілов О.С. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2019. 728 с.
33. Іванов М.О. Сучасні підходи до аналізу фінансового стану підприємства. Дніпро: Ліра, 2021. 278 с.
34. Карпова Т.П. Система економічного стимулювання персоналу в умовах реформування економіки. Економічний простір. 2018. Вип. 135. С. 37 - 44.
35. Коба О.В., Миронова Ю.О. Витрати підприємства та їх класифікація для потреб управління й економічного аналізу. Причорноморські економічні студії. 2016. № 4. С. 99 - 103.
36. Коваленко О.Е., Брюханова Н.О. , Мельниченко О.О. Концепція професійно-педагогічної підготовки студентів інженерно-педагогічних

спеціальностей. Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. праць. – Харків: УПА, 2005. № 10. С. 7-20.

37. Колесник С.Г. Основи управління витратами на підприємстві : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2018. 164 с.

38. Кравченко М.В., Блажко А.В., Вільхова Т.В. Вдосконалення обліку витрат на виробництво продукції на аграрному підприємстві. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2019. № 4. С. 134-139.

39. Крот Ю.М., Пастернак Я.П. Формування ефективної системи управління витратами підприємств. Вісник ХДУ. Серія «Економічні науки». 2018. Том 2. № 28 (2018). С. 148-151.

40. Кузьмін О.Є. Управління витратами на підприємстві. Львів: Магнолія, 2019. 356 с.

41. Кулешова В.В. Формування соціальної компетентності у майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2024. № 11. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14052575>

42. Кулешова В.В., Коваленко Д.В., Шалімова І.М., Шалімова А.С. Техніка управлінської діяльності: [навч.посіб.] (рекомендовано МОН України лист № 1/П-10232 від 04.11.11р.). Харків: «ФОП Шевченко», 2011. С.4 - 43 (особ. вн.: 2 д.а.).

43. Кулешова В.В., Мальована В.В. Методика формування пошуково-дослідницьких умінь майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки: колективна : монографія. Артемівськ: ННПП УПА, 2012. 264 с. (власний внесок: P1; P2 с.86-92; P3; 9,8 д.а.).

44. Кулешова В.В., Мальована В.В., Бобрикова Ю.С. Формування професійної компетентності викладачів технічних дисциплін: колективна монографія. Харків, 2020. 206 с. (власний внесок: P1 С. 8-94; P2 С. 95-100; P3 С. 146-159; 6,5 д.а.).

45. Кулешова В., Разумовська Н. Спрямованість як інтегрований показник цінності професійно-педагогічної орієнтації особистості. Vol. 7, No. 4. Ternopil-Aberdeen, 2020. Pp. 524 - 536. DOI: 10.25128/2520-6230.20.4.9.

46. Лисак О.І., Андрєєва Л.О., Болтянська Л.О. Економіка підприємства : навч. посіб. Мелітополь: Люкс, 2020. 272 с.
47. Литовченко О.Ю. Управління витратами на підприємстві: теоретичний аспект. Інфраструктура ринку. 2019. Випуск 31. С. 301-309.
48. Маркіна І.А., Вороніна В.Л., Рудич А.І. Теоретичні основи управління витратами підприємства. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2020 р. № 4 (115). С. 140-147.
49. Міжнародні стандарти фінансової звітності. Переклад офіційного тексту. Київ: Мінфін, 2022. 615 с.
50. Міністерство освіти і науки України. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. URL : <https://mon.gov.ua/strategichniy-plan-diyalnosti-mon-do-2027-roku>.
51. Орлов О.О. Маркетингові інструменти формування іміджу підприємства. Економічна стратегія та перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2017. № 3. С. 68 - 74.
52. Основи економічної теорії : підручник / А.А Чухно та ін.; за ред. А.А. Чухна. Київ: Вища шк., 2017. 606 с.
53. Основи підприємницької діяльності : підручник / за ред. д.е.н., проф. В.М. Марченко. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. Вид-во «Політехніка», 2022. 515 с.
54. Павлова Л.М. Фінанси підприємств: сучасні аспекти. Харків: Вид-во ХНУ, 2021. 382 с.
55. Панасенко О.В. Управління витратами на підприємстві. Економічний аналіз. 2016. № 2. С. 75 - 80.
56. Панасюк В.М. Механізми реалізації соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Економічний простір. 2018. Випуск 135. С. 81-87.
57. Петруня Ю.Є., Задоя А. О. Економіка: базовий курс : навч. посіб. 6-те вид., переробл. і доп. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2023. 265 с.

58. Романченко Н.В., Кожемякіна Т. В., Пічик К. В. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ : НаУКМА, 2018. 302 с.
59. Савчук В.П. Аналіз витрат та собівартості продукції. Київ: КНЕУ, 2020. 298 с.
60. Самойленко О.В. Системи управління витратами на підприємстві. Наукові праці ДонНТУ, Серія економічна. 2017. № 3 (28). С. 100-107.
61. Свистун Л.А. Удосконалення системи управління витратами підприємства в умовах нестабільної економіки. Економіка і регіон. 2017. № 4. С. 57-62.
62. Сорока О.В. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ: Кондор, 2020. 500 с.
63. Татенко, В.А. Синергетика та освіта. Київ: Наукова думка, 2021. 300 с.
64. Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів технічних дисциплін у системі післядипломної освіти: монографія для студентів інженерно-педагогічних, технічних вищих навчальних закладів, науково-педагогічних працівників у галузі інженерно-педагогічної та технічної освіти, аспірантів, керівників ПТНЗ, Харків: Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. 442с.
65. Хотомлянський О.Л., Знахуренко П.А. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства. Фінанси України. 2017. № 1. С. 111 - 117.
66. Чорна М.В., Смірнова П.В., Бугріменко Р.М. Управління витратами : навч. посіб. Київ: Наукова думка, 2017. 166 с.
67. Чумаченко Н.Г. Стратегічне управління витратами. Одеса: ОНУ, 2021. 367 с.
68. Шаманська О.І. Сучасні підходи до оцінювання ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства. Ефективна економіка. 2018. № 3. С.35-45.
69. Шаповал В.М., Гетьман О.О. Економічна діагностика : навч. посіб. Київ: Центр навч. літ., 2016. 307с.

70. Шарко М.В., Гусаріна Н.В. Ресурсний потенціал як основа економічного розвитку підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2021. № 4. С. 274-278.

71. Шубіна Г.І., Гаєва Т.М. Системи управління витратами на підприємстві: методи та практика. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. 2018. № 5. С. 25-29.

72. Юринець О.В. Аналіз ефективності використання ресурсів на підприємстві. Київ: Знання, 2020. 244 с.

73. Юрченко Н.Б., Кравчук Р.С., Запухляк І.Б., Василик І.І. Економіка підприємства : навч. посіб. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. 377 с.

74. Ющишина Л.О. Менеджмент ресурсів та витрат: курс лекцій. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 103 с.

75. Янковий О.Г., Кошельок Г.В. Фактори формування прибутку підприємств. Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. ст. Вип. 43. Одеса: ОДЕУ, 2017. С. 298 - 305.

76. Яркіна Н.М. Економіка підприємства : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Ліра-К, 2020. 596 с.

77. Information and Computer Support for Adaptability of Learning in Higher Education Institutions Kovalenko, O., Briukhanova, N., Bondarenko, T., Yaschun, T. Advances in Intelligent Systems and Computing, 2020, 1135 AISC, С. 145 - 153.

78. Kaplan R.S., Norton D. P. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Harvard Business School Press, 1996. 336 p.

79. OECD. Measuring Productivity – OECD Manual: Measurement of Aggregate and Industry-Level Productivity Growth. Paris: OECD Publishing, 2021. 156 p.

80. Porter M. Competitive Advantage. Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press, 2018. 540 p.

КОНТУРНИЙ КОНСПЕКТ З ТЕМИ «ВИРОБНИЧИЙ ПРОЦЕС І ПРИНЦИПИ ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЇ»

3.1 Процеси, що протікають у виробництві

Виробничий процес можна розділити на 3 групи:

- 1) процеси управління;
- 2) процеси організації виробництва;
- 3) процеси власне виробничі.

Процеси управління складаються з:

- 1) процесів планування;
- 2) процесів оперативного регулювання ходу виробництва (диспетчірування);
- 3) процесів обліку і контролю;
- 4) процесів управління і загального керівництва.

Процеси організації виробництва складаються з:

- 1) організації підготовки виробництва (конструкторською і технологічною);
- 2) організації процесу виробництва в просторі і в часі;
- 3) забезпечення виробництва:
матеріально-технічного;
кадрового;
умов праці і побуту.
- 4) організації обслуговування виробництва:
технічною;
господарською (касові і складські операції, діловодство);
інформаційною.
- 5) організація праці і заробітна плата.

3.2 Виробничий процес

Виробничий процес - це сукупність взаємозв'язаних процесів праці і природних процесів по виготовленню певної продукції.

Виробничі процеси кваліфікуються:

1) по ролі людини у виробництві:

- а) процеси праці;
- б) природні процеси.

2) по ролі процесу у виготовленні продукції:

а) основні:

- технологічні;
- природні.

б) допоміжні;

3) по фазах виготовлення продукції:

- а) заготівельні;
- б) оброблювальні;
- в) складальні.

4) за формою руху предметів праці у виробництві:

- а) безперервні;
- б) переривчасті.

Класифікація виробничих процесів передбачає наступну схему:

1. Природні процеси - це такі процеси, коли предмет праці піддається фізичним або хімічним змінам під дією сил природи (старіння, сушка, охолодження).

2. Основними називають ті процеси, в результаті яких сировина і матеріали перетворюються на готову продукцію. Основні процеси також діляться на: технологічні і природні.

3. Технологічний процес - це частина виробничого процесу, який безпосередньо пов'язаний з переробкою або обробкою матеріалів. Технологічний процес ділиться на операції.

Операцією називається частина технологічного процесу, що виконується при виготовленні деталі одним або групою робітників на певному робочому місці.

Залежно від технічного оснащення розрізняють такі операції:

- а) ручні;
- б) машинно-ручні;
- в) машинні;
- г) автоматичні (без участі робітника або лише під спостереженням);
- д) апаратурні (тех. процес, що виконується в спец. агрегатах - в печах, ваннах, апаратах).

Кожна операція складається з елементів операції - з окремих прийомів.

Елемент операції - це ряд закінчених дій, прийомів.

Прийом - окремий рух.

Основний процес складається з 3-х фаз:

- а) заготівельною, яка призначена для здобуття заготовок - литих, кованих, штампованих і т. п.
- б) оброблювальною (заготівка проходить всі види обробки: механічну, термічну, хімічну і так далі)
- в) складальною (з деталей комплектують виріб; спочатку проходить повузлову, а потім загальна збірка машини, регулювання, випробування, консервація і упаковка).

Допоміжні процеси призначені для обслуговування і безперебійного протікання основних процесів (інструментальний ремонт, транспортне і залізничне господарство).

3.3 Принципи організації процесу виробництва

Організація процесу виробництва повинна забезпечувати високу його ефективність. Це можливо при дотриманні наступних принципів організації:

- 1) спеціалізація виробництва;

- 2) пропорційність;
- 3) паралельність;
- 4) прямоточність;
- 5) безперервність;
- 6) ритмічність;
- 7) автоматичність.

Принципи спеціалізації:

Скорочення номенклатури деталей, вузлів і підвищення масштабів їх виробництва значною мірою залежить від конструктивної стандартизації. Остання забезпечує повторюваність вузлів і деталей не лише в одному, але і в різних виробках.

Трудомісткість продукції у міру зростання обсягів виробництва і освоєння технологічних процесів знижується. При значних масштабах виробництва зменшення трудомісткості досягається шляхом впровадження прогресивних технологічних процесів.

Так, в ковальсько-штампувальних цехах крупні партії поковок виготовляють гарячіше або холодним штампуванням.

Великий масштаб виробництва забезпечує можливість вживання високопродуктивних машин і устаткування, автоматів і напівавтоматів, спецоснащення, потокові форми виробництва.

Спеціалізація сприяє підвищенню рівня використання виробничих фондів, зниженню собівартості продукції, поліпшенню якості продукції, механізації і автоматизації виробничих процесів.

Принципи пропорційності передбачають рівну, відносну, пропускну здатність всіх виробничих підрозділів підприємства.

Принципи паралельності передбачають паралельне (одночасне) виконання окремих частин виробничого процесу там, де це можливо.

Принцип прямоточності слід розуміти як забезпечення найкоротшої дороги проходження виробу, всіх стадій і операцій виробничого процесу.

Принцип безперервності передбачає ліквідацію або зменшення перерв

у виробництві даного виробу.

Принцип ритмічності слід розуміти як випуск в рівні проміжки часу однакових кількостей продукції.

Принцип автоматичності передбачає максимально з врахуванням технічної здійсненності і економічної доцільності виконання операцій виробничого процесу автоматично.

3.4 Розширені аспекти принципів організації

1. Інноваційність у виробництві:

- застосування цифрових технологій, таких як штучний інтелект і автоматизація;

- перехід до безвідходного виробництва через впровадження екологічно чистих технологій.

2. Гнучкість виробництва:

- можливість швидкої зміни номенклатури продукції залежно від ринкового попиту.

3. Інтеграція інформаційних систем:

- використання ERP-систем для синхронізації всіх етапів виробничого процесу.

4. Управління якістю:

- постійний контроль якості на всіх етапах виробництва (методики TQM, Lean).

Ефективна організація виробничого процесу є ключовим чинником підвищення продуктивності та конкурентоспроможності підприємства. Використання принципів спеціалізації, автоматизації та гнучкості дозволяє забезпечити стабільний випуск якісної продукції, оптимізувати витрати та швидко адаптуватися до ринкових змін.